



*Lucius Florus.*

*Lud. Du Guernier inv. et Sculp.*



*Lucius Florus.*

*Lud. Du Guernier inv. et Sculp.*



*Inc: Markland Gal 10 La.*  
LUCIUS ANNÆUS

F L O R U S. *h*

Cui subjungitur

LUCII AMPELII

LIBER MEMORIALIS.



L O N D I N I :

Ex Officinâ JACOBI TONSON,  
& JOHANNIS WATTS.

---

M DCC XV.  
CUM PRIVILEGIO.

*26*





## A N N E R.



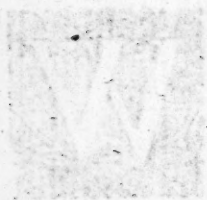
HEREAS Our Trusty and Well-beloved *Michael Maittaire*, Gent. hath humbly represented unto Us, That he hath with great Labour and Expence prepared for the Press a compleat *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes, and has therefore humbly besought Us to grant him our Royal Privilege and Licence for the sole Printing and Publishing thereof for the Term of Fourteen Years: We being willing to give all due Encouragement to Works of this Nature, which tend to the Advancement of Learning, are Graciously pleased to condescend to his Request; and do therefore, by these Presents, Grant unto him the said *Michael Maittaire*, his Executors, Administrators, and Assigns, Our Royal Licence for the sole Printing and Publishing the Compleat *Collection* of all the *Greek* and *Latin* Authors in Twelves, with compleat Indexes aforesaid, for the Term of Fourteen Years, from the Date hereof; strictly forbidding all Our Subjects within our Kingdoms and Dominions to Reprint the same, either in the like, or in any other Volume or Volumes whatsoever; or to Import, Buy, Vend, Utter, or Distribute any Copies thereof, Reprinted beyond the Seas, during the aforesaid Term of Fourteen Years, without the Consent or Approbation of the said *Michael Maittaire*, his Heirs, Executors, and Assigns, under his or their Hands and Seals first had and obtained; as they will Answer the Contrary at their Peril. Whereof the Commissioners and other Officers of Our Customs, the Master, Wardens, and Company of *Stationers* are to take Notice, That the same may be entered in the Register of the said Company, and that due Obedience be rendered hereunto. Given at Our Court at *St. James's*, the Fourth Day of *April*, 1713. In the Twelfth Year of Our Reign.

By Her Majesty's Command:

DARTMOUTH,



W. V. E.



[Faint, illegible text block, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

W. V. E.

W. V. E.



GENEROSO JUVENI  
FRANCISCO BABER  
ARMIGERO

S. D.

MICHAEL MAITTAIRE.



AM diu est, Generose Ju-  
venis, quum mihi dari ex-  
optavi, ubi gratum adver-  
sùs tuam familiam ani-  
mum palàm ostenderem.  
Tuus Avus Patérque, viri in re Lite-  
rariâ Publicâque cum summâ laude  
versati, à quibus tuæ adolescentiæ cura  
mihi aliquando demandata est, tam



## DEDICATIO.

singularem mihi præstiterunt benevolentiam, in tam arctam me receperunt familiaritatem, ut infra infimos forem homines, si non modò eorum in me merita non haberem in memoriâ, sed eadem publicandi occasionem, quoties sese offert, tacitus præterirem. Id nunc ætatis es, quæ te hominum oculis subjicit, negotiisque obeundis maturum hortatur, ut Parentum memor, eorûmque vestigiis insistens, spem de te conceptam impleas, neque aliter te geras, ac si utrumque haberes tuarum actionum testem. Non equidem de te dubito, qui tuam indolem nôrim, cui calcar minimè opus est. Patere nihilominus me tibi jam festinanti plaudere, & virile tuæ vitæ stadium tam auspicatò ingresso gratulari. Illud, quod mitto tibi, munusculum, uti non onerosum, ita neque omnino tibi erit inutile. In eo breviario, quamlibet angusto, totum, quaquà patuit, Romanum clauditur Imperium.

## DEDICATIO.

um. Nusquam & magis varia & major rerum series: nullibi grandiora ab initiis tam exiguis incrementa. Nunquam acrius cum hostibus extraneis & domesticis conflictatum, aut fortius eluctatum. Non est, unde melius ediscas, quid pro Patriâ & periclitante & florente agendum sit. Utunque eris in utramque sortem paratus, mecum tamen & cum bonis omnibus comprecare, ut in hâc semper, in illâ aut nunquam aut perrarò tuæ virtutis experimentum capere ei contingat. Vale; méque & Avi & Patris olim amicum inter tuos etiam numera.

1714. *Prid. Cal. Jan.*





D E.

FLORIÆTATE.



**P**AUCA admodum sunt, quæ ad vitam hujus Historici describendam possis colligere. Ex ipsius Proœmio satis constat, sub Trajano vixisse. De Nomine non adeo convenit inter Eruditos. Vulgatum est Lucius Annæus Florus; in nonnullis, Lucius Junius Florus; in aliis, Lucius Annæus Seneca; & cum Senecæ sint ex Annæâ Gente, noster non temere ad Senecarum familiam referatur. In Eliæ Vineti Mss. Codicibus, memoratur Lucius Annæus Melas, quem ex Chron. Euseb. anno 4<sup>o</sup> Olympiadis cxxi Senecæ fratrem & Gallionis bona Lucani Poëtæ filii sui à Nerone promeritum fuisse accipimus. In his tenebris, ex quibus nil certi in lucem eruere, præter dubias quasdam conjecturas, potuit Gerardus Johannes Vossius, vir, quo vix alter accuratiùs Scriptorum tempora rimatus est, non est, unde lectori meliorem faciem præferam.

De

## DE FLORI ÆTATE.

De Floro in Eliæ Vineti Mss. codicibus legimus, *neminem melius nec ornatius nec expeditius nec purius nec defecatius nec brevius nec latius aliquid componere potuisse; in Gerard. Joh. Voss. Stylum ejus esse declamatorium, ac Poëtico propiorem, adeo ut etiam Virgilii Hemistichia profundat: Scriptorem esse elegantem & disertum, &, si paucula exceperis, quæ frigidius dicta videntur, verè floridum; at in temporum ratione negligentem.*

Floro idem, qui antea in Elzevirianâ Editione, hic comes adjungitur Lucius Ampelius, longè licèt & tempore & stylo inferior, q̃b materiam tamen & variam nec injucundam, legi non indignus; quem forsàn cum Paulino, Symmacho, & Messalâ laudat Carmin. 9. ad Felicem Sidonius Appollinaris. Libellus is Lucii Ampelii, quem vocat Memorialem, exhibetur, qualis in supra-dictâ editione, haud sinè multis, quæ non nisi ope melioris codicis possunt emendari.



# VARIANTES LECTIONES EX Editione Elzevirianâ excerptæ.

Pag. Lin.

2. 8. Propè ecce per annos,  
16. consules, CL annos
3. 4. jam septimâ
24. sanguini & prædæ
4. 2. Heic templum esto, in-  
quit, &  
9. bella
5. 9. commissa
6. 1. nepos ex filiâ
14. Nævius
7. 4. decuriis
9. 5. Publicola, summo
10. 5. quem vix effugeris,
12. 10. *urbis non remeare.*  
30. perinde ac armis
13. 2. Non Cremeræ fœ-  
dior  
34. manibus exæquant.
14. 33. qui incensam
16. 13. in ipsâ Samnio
18. 1. nec satis nôrant. Ad-  
erat  
17. novo colore simul
22. 21. indignitas;  
25. plebes quoque
26. 17. calamitatis
28. 4. Tutum
29. 31. *utrum eligitis? cûmque  
succellamatum esset;  
utrum veller, daret.  
Bellum igitur.*
31. 31. bullis cingulis atque  
annulis
33. 12. citius an facilius :  
33. ultimas metas,
34. 14. nec emptor inventus  
est:  
21. ultimos— angulos  
26. inopinanterque

Pag. Lin.

38. 3. in Æmilio, Alcibiadem  
æquavimus;
10. Syriaco bello
39. 7. Syriatici belli
41. 1. præcoperat:
43. 31. triumphis
45. 26. cognomen meruerat,  
& Celtibericus fieri,  
quum &  
30. quum rex fuisset
48. 34. quæ etsi juncta inter
52. 27. remigarent,
54. 5. indè sexaginta
55. 20. per perfidum
34. quatuordecim anni
58. 15. Cilicis quoque littora,
60. 12. obseravit
68. 16. miseratus est, ne po-  
pulus Romanus gen-  
tium victor, orbis  
que possessor, Lari-  
bus ac focis suis ex-  
ularet: quacunque  
mente
69. 3. obrogare
71. 19. & etiam Latinos, A-  
franius Umbros, to-  
tus senatus & con-  
sules Samnium, Lu-  
caniamque
72. 27. deæ ceremonias jactat,
74. 11. cûm septuaginta aut  
amplius
76. 7. honorificaverant
92. 13. ipse planè & convitiis  
Cæsaris dignitatem  
& furtis hæredita-  
tem lacerare, ipsam
96. 27. piavimus.

L. A N N Æ I





L. ANNÆI FLORI  
R E R U M  
ROMANARUM  
LIBRI IV.

*Proœmium.*



OPULUS Romanus à rege Romulo in Cæsarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse Virtus & Fortuna videantur. Quare quum præcipuè hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere; tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam quod solent qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabellâ totam ejus imaginem amplectar: non-

nihil, ut spero, ad admirationem principis populi col-  
laturus, si pariter atque insimul universam magnitu-  
dinem ejus ostendero. Si quis ergo Populum Roma-  
num quasi hominem consideret, totamque ejus æta-  
tem percontetur, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi  
ad quendam juventutem florem pervenerit, ut postea ve-  
lut consenuerit; quatuor gradus processusque ejus in-  
veniet. Prima ætas sub regibus fuit, propè ducentos  
quingenta per annos, quibus circum ipsam matrem  
suam cum finitimis luctatus est: hæc erat ejus Infan-  
tia. Sequens à Bruto Collatinoque consulibus, in Ap-  
pium Claudium, Quintum Fulvium consules, ducen-  
tos quingenta annos patet; quibus Italiam sube-  
git: hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum;  
ideò quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsa-  
rem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pa-  
cavit: hic jam ipsa Juventas Imperii, & quasi quædam  
robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum  
nostrum haud multo minùs anni ducenti: quibus in-  
ertiâ Cæsarum quasi consenuit atque decoxit; nisi  
quòd sub Trajano principe movet lacertos, & præter  
spem omnium, Senectus imperii, quasi redditâ juven-  
tute, revirescit.



## LIBER I.

### CAP. I. De Romulo primo Romanorum Rege.



Rimus ille, & Urbis & Imperii conditor  
Romulus fuit; Marte genitus, & Rheæ  
Sylvia. Hoc de se sacerdos gravis con-  
fessa est, nec mox fama dubitavit, quum  
Amulii imperio abjectus in profluentem  
cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem &  
Tiberinus amnem repressit: & relictis catulis lupa se-  
quuta vagitum, uber admovit infantibus, matremque

se gessit. Sic repertos apud arborem, regis pastor tulit in casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis septimâ sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filiâ Romulus. Igitur statim primâ juventæ face, patrum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter aspiceretur, & regeret, adhibuere piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore: ita illi assuetæ sanguine & prædâ aves pollebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est: prima certé victima fuit, munitionemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini, Tuscique pastores: quidam etiam transmarini; Phryges qui sub Æneâ, Arcades qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populûmque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines quæ ad spectaculum venerant, præda fuere. Et hæc statim causa bellorum. Pulsi fugatque Veientes. Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus suis rex reportavit. Sabinis prodita portæ per virginem: nec dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat; dubium clypeos an armillas. Illi ut & fidem solverent, & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis intrâ mœnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adèò ut

Romulus Jovem oraret, *Ut sædam suorum fugam sisteret.* Hinc templum & Stator Jupiter. Tandem savientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, foedusque percussum: secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes demigrarent, & cum generis suis avitas opes prodote sociarent. Ausus brevî viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit: juvenus divisa per tribus, in equis & in armis, ad subita belli excubaret: consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repentè, quum concionem haberet, ante urbem apud Capræ paludem, è conspectu ablatu est. Discerptum aliqui à senatu putant, ob asperius ingenium: sed oborta tempestas solisque defectio, consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ quàm fuisset: mandare præterea, ut se pro numine acciperent: *Quirinum* in cœlo vocari placitum diis: ita gentium Roma potiretur.

CAP. II. *De Numa Pompilio.*

**S**uccedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra, & cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, cæterosque per sacerdotia; annum quoque in duodecim menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quædam imperii pignora; Janumque geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit: ut ad simulacrum cœlestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque justitiâ gubernaret.

CAP. III. *De Tullo Hostilio.*

**E**Xcipit Pompilium Numam Tullus Hostilius: Cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artēque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercitā juventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus proeliis utrique comminuerentur, missō in compendium bello, Horatiis, Curiatisque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi rara permissa sunt. Anceps, & pulchra contentio, exitūque ipso mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem, simulat fugam: singulosque, prout sequi poterant, adortus exuperat. Sic (rarum aliās decus) unius manu parva victoria est: quam ille mox parricidio scēdavit. Flentem spolia circa se, sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. Citavere leges nefas: sed abstulit virtus parricidam: & facinus intrā gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus. Nam Fidenates bello missi in auxilium ex scēdere, medii inter duos expectare fortunam. Sed rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, tollit animos, quasi ipse mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo, ruptorem scēderis Metium Fufetium, religatum inter duos currus, pernicipibus equis distrahit: Albāque ipsam quamvis parentem, amulam tamen, diruit, quum prius omnes opes urbis, ipsumque populum Romam transtulisset: prorsus ut consanguinea civitas non periisset, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.



## CAP. IV. De Anco Marcio.

**A**ncus deinde Marcius, nepos Pompili, pari ingenio. Hic igitur & moenia muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit; Ostiâque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit: jam tum videlicet præfagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commercatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

## CAP. V. De Tarquinio Prisco.

**T**arquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & Senatûs majestatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quatenus Artius Navius numerum augeri prohibebat, vir summus augurio, quem rex in experimentum rogavit, *Fierine posset quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *Posse* respondit. *Atqui hoc*, inquit, *agitabam, An cotem illam secare novaculâ possem?* Augur, *Potes ergo*, inquit: & secuit. Indè Romanis sacer auguratus. Neque pacè Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namque Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Indè fasces, trabes, curules, annuli, phaleræ, paludamenta, prætexta; indè, quod aureo curru quatuor equis triumphatur: togæ pistæ, tunicæque palmatæ; omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

## CAP. VI. De Servio Tullio.

**S**ervius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanquil liberaliter educaverat, & clarum fore visa circa caput flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mor

tem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hâc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maxima civitas minimæ domûs diligentia contineretur.

C A P. VII. *De Tarquinio Superbo.*

**P**ostremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immisissque in eum percussoribus, scelere parram potestatem non melius egit, quàm acquisierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem salutaret, super cruentum patrem, vesta carpento, confternatos equos egit. Sed ipse in Senatum cadibus, in omnes superbiâ (quæ crudelitate gravior est bonis) grassatus, quum sævitiam jam domi fatigasset, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueffa Pometia. Tum quoque cruentus in suos; neque enim filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios consulenti *Quid fieri vellet*; eminentia fortè papaverum capita virgulâ excutens, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, (quæ superbia!) sic respondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit, quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) resistere Juventas, & Terminus. Placuit varibus contumacia numinum. siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repositum est caput. nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, caputque terrarum pro-

mittere. Tamdiu superbiam regis populus Romanus perpeffus est, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ foeminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

C A P. VIII. *Anacephalaosis de septem regibus.*

**H**Æc est prima ætas populi Romani, & quasi Infantia, quam habuit sub regibus septem, quâdam factorum industriâ, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? ita res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm necessarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Aëtus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret Respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

C A P. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

**I**Gitur Bruto Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitæ decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repentè destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel morâ corrumpereetur: *consulésque* appellavit pro regibus, ut consulete se civibus suis debere meminissent. Tantúmque

libertatis novæ gaudium incesſerat, ut vix mutati ſtatûs fidem caperent; alterûmque ex conſulibus, tantûm ob nomen & genus regium, ſaſcibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Publicola, ex ſummo ſtudio annixus eſt ad augendam liberi populi majeſtatem. Nam & ſaſces ei pro concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit. Et ne ſpecie arcis offenderet, eminentes ades ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò favori civium, etiam domûs ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. Quippe quum ſtudere revocandis in Urbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione mediâ virgis cecidit, & ſecuri percuffit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptâſſe ſibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus, prima adverſus externos arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro ſociis; tum gloriâ & imperio, laceſſentibus aſſiduè uſquequaque finitimis: quippe cui patrii ſoli gleba nulla, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediûſque inter Latium & Tuſcos, quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quâdam per ſingulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis, totam Italianam ſub ſe redegerunt.

CAP. X. *Bellum Etruſcum cum rege Porſenâ.*

**P**ULſis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinius manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatôque Janiculo ipſis Urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: noviffimè etiam tantâ admiratione perculit, ut ſuperior, ultro cum penè victis amicitiaæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles, poſtquam hoſtes undique iſtantes ſolus ſummoveſcere non poterat, ponte recifo tranſnatat Ti-

berim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum, terrorē inque geminat dolo. *Ut scias,* inquit, *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus:* quum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri: sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem, tot tantisque virtutum territus monstris, *valere, liberōsque esse* jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu suâ Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere expiravit; planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

CAP. XI. *Bellum Latinum.*

**L**atini quoque Tarquinius asserebant, æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, Mamilius Tusculano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Posthumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne eommementum) uti peteretur cursu. Cossius equitum magister exuere frânos imperavit (& hoc novum) quò acrius incurrerent. Ea denique atrocitas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Castorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit; & reddidit, planè quasi stipendium commilitonibus deis. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assidue & sinè intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Sarricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis & Bovillis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsulæ, quod Carræ nuper. idem



nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, prò pudor! victos, adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numantiam aut Africam, nomini induerit. Extant & parta de Antio spolia, quæ Manius in suggestu fori, captâ hostium classe, suffixit; si tamen illa classis: nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Equi & Volsci fuere; & quotidiani, ut ita dixerim, hostes. Sed hos præcipuè Lucius Quinctius domuit, ille dictator ab aratro: qui obsessa, ac penè jam capta Marci Minucii consulis castra, egegiâ virtute servavit. Medium erat fortè tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo lictor in ipso opere deprehendit. Indè in aciem profectus, ne quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugum misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem numinum! quâ velocitate! intrâ quindecim dies cœptum, perfectumque bellum: prorsus ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

C A P. XII. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.*

**A**ssidui verò & anniversarii hostes ab Etruriâ Veientes; adeò ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una Fabiorum. Satis superque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus, & scelerato signata nomine, quæ proficiscentes in proelium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditus deletique Veientes. Falisci quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò quòd ludimagistrum, urbis proditorem, eum iis quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultro remisisset.

Eam namque vir sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, & integrâ dignitate pareretur. Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus, serpentum in modum, vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis, everisionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hyematum sub pellibus: taxata stipendio hyberna: adactus miles suâ sponte jurejurando, *nisi captâ urbe remearet*. Spolia de Larte Tolumino rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo, & subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythio mitterentur: universusque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuere: nunc fuisse quis meminit? quæ reliquæ? quodve vestigium? Laborat animalium fides, ut Veios fuisse credamus.

C A P. XIII. *Bellum Gallicum.*

**H**inc sive invidiâ deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrûm clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, ad eò omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastâssent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant, Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit, missis ex more legatis. Sed quod jus apud barbaros? ferociùs agunt: exinde certamen. Conversus

igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non temere foedior clades. Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Jam primum majores natu, amplissimis usi honoribus, in forum coeunt: ibi devotente pontifice, diis se Manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt: ut quum venisset hostis, in suâ dignitate morentur. Pontifices & Flamines, quicquid religiosissimi in templis erat, partim in dolijs defossâ terræ recondunt, partim imposita plaustris secum avehunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ nudo pede fugientia sarca comitantur. Tamen excepisse fugientes unus è plebe fertur Lucius Albinus, qui depositis uxore & liberis, virgines in plaustrum recepit: adeò tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, *Ut quemadmodum ipsi ad defendendum templum ejus concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur.* Aderant interim Galli, apertamque Urbem, primò trepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut Deos Geniosque venerati; mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordiâ mañant, facèsque testis injiciunt: & totam Urbem igne, ferro, manibus solo exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summâ rupe dejecit. & ut

ut spem hostibus demeret, quanquam in summâ fame, tamèn ad speciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus est. Et statò quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque iste per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, *Propitiósque deos* renunciavit. Novissimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigâsser, mille pondò auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addiro adhuc gladio, superbè, victis increparent, subito aggressus à tergo Camillus adeò cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione deleteret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine liber. Pastorum casus ignis ille, & flamma paupertatem Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potius, & lustrata videatur? igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos resurrexit. Ac primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus moribus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Amienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: indè Torquati. Iterum Pomptino agro, quum in simili pugna Lucius Valerius, insidente galeæ sacrâ alite adjunctus, retulit spolia: & indè Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruriâ ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis extaret in eâ gente, quæ incensam à se Romam urbem gloriaretur.

CAP. XIV. *Bellum Latinum.*

**C**onversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem armis

latione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis incensæ; quum *jus civitatis, partem imperii ac magistratum* poscerent, atque jam amplius quàm congregi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem, occiderit, quasi plus in imperio esset, quam in victoriâ: alter quasi monitu deorum, capite velato primam ante aciem diis Manibus se devoverit: ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semitâ, aperiret.

CAP. XV. *Bellum Sabinum.*

**A** Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato consule, omnem eum tractum, quâ Nar ~~et~~ *quem* ambit, fontésque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferroque vastavit. Quâ victoriâ, tantum hominum, *Lucan. VII.* tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro *is. quos* plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat. *terrens ambit*  
*Herod. et X.*

CAP. XVI. *Bellum Samniticum.*303. *Ann. Roman.*

**P**recibus deinde Campaniæ motus, non pro *v. 609. quos* sed, quod est speciosius, pro fociis, Samnites in *Samnites* vadit. Erat fœdus cum utrisque percussum: sed hoc *am. it.* Campani sanctius, & prius, omnium suorum deditio-  
ne fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omnium non modò Italiâ, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernal. Nihil uberius solo; ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari: hîc illi nobiles portus, Caieta, Misenus, & tepentes fontibus Baiæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris ostia. Hîc amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Massicus, & pulcherrimus omnium Vesuvius, Ætnæ ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neâpolis,



Herculaneum, Pompeii, & ipsa caput urbium, Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, his regionibus, populus Romanus Samnites invasit, gentem, si opulentiam quæris, aureis & argenteis armis, discolori veste, usque ad ambitum armatum: si fallaciam, salribus ferè & montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiores. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita subegit, ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur: nec facile appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud Caudinas furculas Veturio Posthumioque Consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intrà eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tantâ dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; & ille, *Mitteret omnes, vel occideret*, sapienter, ut senior, suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ deditiōe turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu!) strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam fuit: & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit: nec prius finis cadibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

C A P. XVII. *Bellum Etruscum & Samniticum.*

**H**Astenus populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim: tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repente conjurant, Erat terror ingens tot simul tantorumque po-

pulorum; latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminus interim saltus in medio, antè invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, adèd tunc terrori erat, ut Senatus consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso exploraret accessus. Ille per noctem pastorio habitu specularus omnia, refert totum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum periculo explicavit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est; captisque superioribus jugis, in subjectos suo jure detonuit. Ea namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria: nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio devotum diis Manibus obtulit caput; solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.*

**S**equitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine: sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabria quondam, & Apuliæ, totiûsque Lucaniæ caput, cùm magnitudine & muris, portûque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum, majus theatrum: quod quidem causa misera civitati fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem indè vident: atque hostem rati, emicant, sinè discrimine insultant. qui

*enim, aut unde Romani? nec satis. Aderat sinè morâ querelam ferens legatio: hanc quoque foedè per obscœnam turpémque dictu contumeliam violant: ex hinc bellum. Sed apparatus horribilis; quum tot simul populi pro Tarentinis confurgerent, omnibûsque vehementior Pyrrhus: qui semigræcam ex Lacædæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino consule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentanz turmæ præfectus Obsidius inuestus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis insignibus proelio excedere. Actum erat, nisi elephantis conversi in spectaculum belli procurrissent: quorum cum magnitudine, tum deformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, cum incognitas sibi belluas amplius quàm erant suspicarentur, fugam stragémque latè dederunt. In Apuliâ deinde apud Asculum melius dimicatum est, Curio Fabriciôque consulibus: jam quippe belluarum terror exoleverat, & Caius Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscissâ, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuere: nec antè cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, postremûsque fugientium ipse rex à satellitibus humero saucius in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Arufinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem qui superiùs: sed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit; qui quum per stragem suorum percurrens, stridore quereretur, mater agnovit, & quasi vindicaret, exiit: tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit: ac sic eadem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fece-*

rant, tertiam sinè controversiâ tradidere. Nec verò tantum armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intrâ Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ, statim desperavit armis: seque ad dolos contulit. Nam interemtis cremavit: captivosque indulgenter habuit, & sinè pretio restituit. Missisque deinde legatis in Urbem, omni modo annixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit: nec alia magis, quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatûs sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo proelio obritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses: & relictæ in vultibus minæ: & in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus est, ut diceret, *O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? quum Pyrrhus, *Video me, inquit, planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lerneæ, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur.* Qui autem ille senatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, *Quid de hostium sede sentirent, Urbem templum sibi visam, senatum regum confessum esse, confiterentur.* Qui porò ipsi duces? vel in castris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput offerentem, Curius remisit: Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit: vel in pace? quum Curius fistilia sua Samnitico præferret auro; Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam, censoriâ gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem populum Romanum fuisse? unôque bello Tarentino intrâ quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas

urbes, uberrimâsque regiones in ditionem redegit. Aut quid adeò fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo proelio Pyrrhus, totâ tremente Campaniâ, Lirim, Fregellâsque populus, propè captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à vicesimo lapide, oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Graciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies; & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim temere ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses: tum si captivos aspiceres; Molossi, Thessali, Macedones, Bruttii, Apulus, atque Lucanus: si porripas; aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentiùs Populus Romanus aspexit, quàm illas quas timuerat, cum turribus suis, belluas: quæ non finè sensu captivitatis, summissis cervicibus, victores equos sequebantur.

C A P. XIX. *Bellum Picenum.*

**O**Mnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Tarentum auderent? nisi quòd ultro persequi socios hostium placuit. Domiti ergo Picentes, & caput gentis Asculum, Sempronio duce: qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promissâ æde, placavit.

C A P. XX. *Bellum Sallentinum.*

**S**allentini Picentibus additi, caputque regionis Brundisium cum inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi patria Pales ultro poposcit.



CAP. XXI. *Bellum Volsinense.*

POSTREMI Italicorum in fide mansere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos: qui libertatem à dominis datam in ipsos erexerant: translatâque in se republicâ, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

CAP. XXII. *De Seditionibus.*

HÆC est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia; quâ maximè viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex pastoribus feritas, quiddam spirabat indomitum. Indè est, quòd exercitus Posthumium Imperatorem, inficiantem quas promiserat prædas, factâ in castris seditione, lapidavit: quòd sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset: quòd duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces: indè, quòd clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exultatione multavit: ut, Coriolanum colere agros jubentem; nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicâset, nisi quòd jam inferentem signa filium mater Veturia lacrymis suis exarmavit: ut ipsum Camillum, quòd inique inter plebem & exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior obsessis, in captâ Urbe consenuit: & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementiùs æquo bonoque certatum est; adeò ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

## CAP. XXIII.

PRIMA discordia ob impotentiam fœneratorum: quibus in terga quoque serviliter sævientibus, in sacrum montem plebs armata secessit: agrèque, nec nisi Tribunos impetrâset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat ora-

tionis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quâ Dissedisse inter se quondam humanos dixit artus, quod omnibus opere fungentibus, solus venter immunis egeret: deinde moribundos à sejunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod ejus operâ redactis in sanguinem cibus irrigarentur.

## CAP. XXIV.

**S**ecundam in Urbe mediâ, decemviratûs libido conflavit. Allatas à Græciâ leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinatâque erat in duodecim tabulis tota justitia: quum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante ceteros Appius eò insolentia elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretia, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginus pater, nihil cunctatus, in medio foro manu suâ interfecit: admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

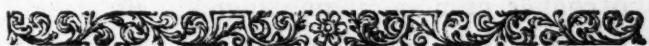
## CAP. XXV.

**T**ertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebei cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

## CAP. XXVI.

**Q**uartam honorum cupido, ut plebei quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat; alteram plebeio Stoloni: hæc quodam tempore, quod lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrita, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum & magistratuum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verum

in his ipsis seditionibus principem Populum non immerito suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit; interque hæc omnia, nullius acrior custos, quam Libertatis fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum, ut in magno, & in dies majore populo, interim perniciosi cives existerent. Spurium Cassium, Agrariâ lege; Manium, largitione suspectum regis dominationis, præsentī morte multavit. ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii dictatoris imperio, in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se & incivilius efferentem, ab illâ quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque populus Romanus, fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.



## LIBER II.

CAP. I. *Præmium.*

**D**omitâ subactâque Italiâ, Populus Romanus propè quingentesimum annum agens, quum bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua juvenas: tum ille verè robustus, & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit.

Ita (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAP. II. *Primum bellum Punicum.*

*forti dila-  
hoc vox.*

**I**gitur victor Italiæ Populus, quum à terrâ fretum  
 usque venisset, more ignis, qui obvias populatus  
 incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur,  
 paulisper substitit. Mox quum videret opulentissimam  
 in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam,  
 & quasi revulsam; adedò cupiditate ejus exarsit, ut  
 quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis  
 belloque jungenda, & ad continentem suum revocan-  
 da bello videretur. Sed ecce ultro ipsis viam panden-  
 tibus fatis, nec occasio defuit; quum de Pœnorum  
 impotentia, foederata Siciliæ civitas Messana quere-  
 retur. Affectabat autem ut Romanus, ita Pœnus Sici-  
 liam; & eodem tempore, paribus uterque votis ac  
 viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie qui-  
 dem socios juvandi, re autem sollicitante prædâ;  
 quanquam territaret novitas rei (tanta tamen in vir-  
 tute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, ve-  
 rèque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis  
 an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Clau-  
 dio consule primùm, fretum ingressus est, fabulosis  
 infame monstris, æstûque violentum: sed adedò non  
 est exterritus, ut illam ipsam ruentis æstûs violentiam  
 pro munere amplecteretur: statimque ac sinè morâ  
 Hieronem Syracusanum regem tantâ celeritate vicit, ut  
 ille ipse se prius victum, quàm hostem videret, fateretur.  
 Duillio Cornelioque consulibus, etiam mari con-  
 gredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis com-  
 paratâ, auspicium fuit. Intrâ enim sexagesimum diem  
 quàm caesa sylva fuerat, centum sexaginta navium  
 classis in anchoris stetit; ut non arte factâ, sed quo-  
 dam munere deorum conversâ in naves, atque muta-  
 tâ arbores viderentur. Prœlii verò forma mirabilis:  
 quum illas celeres volucrêsq; hostium naves, hæ  
 graves tardæque comprehenderent. Longè illis nau-  
 tica artes, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra.  
*ita est. Ar-  
p. 96. curato  
longe tibi si comula ista betalis, & Pœnorum*  
*Tupionarius. id. q.*

Injectâ enim ferreâ manus, machinæque aliæ, ante  
 certamen

certamen multum ab hoste derisum: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cenâ rediret, præluere funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tantâ victoriâ leve hujus prælii damnum fuit. Alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino Dictatore, ferè omnia præsidia Poenorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lætâ trecentorum manu, infestum & infessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hōc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit & supervixit, licet nihil feriperit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latius bello, in Sardiniam annexamque Corsicam transit: ubi & sic Caralæ urbis excidio incolas teruit, adeoque omnes terrâ, mari Poenos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum, nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem, nisi paruisset, securi districtâ, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque properatum est: tantusque terror hostici adventus Poenis fuit, ut apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quasi arx & specula procurrit. Et hæc, & trecenta amplius castella vastata sunt. Nec cum hominibus, sed cum



monstris quoque dimicatum est; quum quasi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis serpens, posita apud Bragadam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus quum terrorem nominis sui latè circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducésque ipsos, aut cecidisset, aut haberet in vinculis: classémque urgenti prædâ onustam, & triumpho gravem, in Urbem præmisset; jam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna est, tantum, ut plura essent Romanæ virtutis insignia: cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad externa auxilia hostibus; quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. Tum fœdâ clade, Romanisque usu incognitâ, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione susceptâ: quippe diversa, quàm hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatione captivorum recipetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas, imò his omnibus admirabilior, quid aliud quàm victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cessèrat, de fortunâ triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quàm pro victoriâ fuit. Metello igitur consule, spirantibus altiùs Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut nec ampliùs eam insulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspiciâ contempserat; ibi statim classe demersâ, ubi ille præcipitari pullos jussèrat, quòd pugnare ab his veretur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum, jam in Ita-

nam ultro navigantem cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate intercidit, quum opulenta præda classis, adversis acta ventis, naufragio suo Africam & Syrtis, omnium imperia gentium, insularum littora, implevit! Magna clades: sed non sinè aliquâ principis populi dignitate; interceptam tempestate victoriam, & triumphum periisse naufragio: & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque frustrarentur & fluitarent, populus Romanus triumphavit. Luratio Catulo consule tandem bello finis impositus, apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliàs in mari pugna; quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis: ad similitudinem pugnae equestris, sic remis, quasi habenis agebatur: & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis lacerata hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est, in arcem murosque sævire, quum jam in mari esset deleta Carthago.

CAP. III. *Bellum Ligusticum.*

**P**ERacto Punico bello, sequuta est brevis sanè, & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bonâ fide cessantium armorum, tunc primum post Numam clausâ porta Jani fuit: sed statim ac sinè morâ patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrii lacebabant: sic desub Alpibus, id est, desub ipsius Italiae faucibus, gentes, deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm scilicet arma sentirent: denique utrique quotidiani, & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant: nec aliter utrâque gente quàm quasi cote quâdam, populus Romanus ferrum suæ acuebat vir-

tutis. Ligures imis Alpium jugis adhaerentes inter Varum & Macram flumen, implicitosque dumis sylvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quam vincere. Tuti locis, & fugâ, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque quum diu multumque eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus sepsit: Babius in plana deduxit: Posthumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

C A P. IV. *Bellum Gallicum.*

**G**Allis Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plusquam humana erant: sed experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis major quam virorum est, ita sequens minor quam feminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata habent quiddam simile cum nivibus suis: quæ mox ut caluere pugnâ, statim in sudorem eunt; & levi motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent, juraverant. Factum est: victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox Ariovisto duce vovere de nostrorum militum prædâ Marti suo torquem. Intercepit Jupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege Romana arma Vulcano promiserant; aliorum vota ceciderunt: occiso enim rege, Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi arma suspendit.

C A P. V. *Bellum Illyricum.*

**I**llyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiûmque flumen, longissime per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutanâ muliere, populationibus non contenti, licentia scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem,

sed ut victimas, securi percutiunt: præfectos navium igni comburunt; idque quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum colla secures legatorum manibus litavere.

CAP. VI. *Bellum Punicum secundum.*

Post primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum: minus quidem spatium (nec enim amplius quàm decem & octo annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, ut si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem populum ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. Igitur in causâ belli Sanguntus deleta est; vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideliq̃ue erga Romanos magnum quidem sed triste monumentum: quam in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio est: itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores isti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogam: tum desuper se suosque cum omnibus opibus suis ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ, inquit, mora est? Fabius. In hoc ego sine bellum pacemque porto: utrum eligitis? Sueclamantibus: Bellum. Bellum igitur, inquit, accipite: & excussio in mediam curiam togæ gremio, non sinè horrore, quasi planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit: nam quasi has inferias sibi Sanguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendio-*

que mandâssent: ita manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessere bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispaniâ movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atque tempestas; destinatumque Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit: statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosa altitudinis nivibus, velut cœlo missa, descendit. Ac primi quidem impetûs turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus. Saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsâ morte rapuisset. Hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crevit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit: hic secunda belli Punici procella defavit, Sempronio consule: tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostrâ nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio: ibi quoque ars nova Punicæ fraudis: quippe nebulâ lacûs, palustribusque virgultis textus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri: imminet quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, penè ultimum vulnus imperii Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emerfit; & quadraginta millium cade parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, &

*De illis  
pergit  
describit in  
metaphorâ  
Tempesta  
bi.*



plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia oberis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, *Parce ferro*. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paullum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus: pons de cadaveribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitasque equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset*. Tum quidem illum, ut dici vulgò solet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi à Carthagine dii, in diversum abstulerunt. Quum victoriâ posset uti, frui maluit, relictâque Româ, Campaniam Tarentumque peragere: ubi mox & ipse, & exercitus ardor elanguit: aded ut verum dictum sit; *Capuam Annibali Cannas fuisse*. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontibus Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta sunt templis: deerat juvenus; in sacramentum militiæ liberata servitia: egebat ararium: opes suas libens senatus in medium protulit; nec præter quod in bullis singulisque annulis erat, quicquam sibi auri reliquere. Eques sequutus exemplum, imitæque equitem tribus: denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Lævino Marcelloque consulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem? in deligendis Magistratibus, quæ centuriarum sapientiâ, quum juniores à senioribus consilium de creandis consulibus petivere? Quippe adversus hostem

totiens victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim, reviviscentis imperii spes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reipublicæ salutare, *Cunfator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii scutum* vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Indè Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est. Cominus venit, & pepulit è Campaniâ suâ, & ab obsidione Nolæ urbis excussit. Ausus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant: sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam! ô singularem animum ac spiritum populi Romani! tam artis afflictisque rebus, quum de Italiâ suâ dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere, quumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediâque de Italiâ Africam facerent; eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim insula in unâ urbe superata est. Grande illud, & antè id tempus, invictum caput Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusæ: nisi quòd hætenus profuere, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit: nihil illi gentium feritas, infanorumque (nam sic vocantur) immanitas montium profuere. Saxitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, vilisque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipiones, pæne totam Pœnis eri;

f. mirab.

puerant: sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum quum evalisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africâ nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem, (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit: nescias citius, an felicius: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facile, vel una civitas probat: eodem quippe, quo obfessa est die, capta est: oménque Africanæ victoriæ fuit, quòd tam facile victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam inaximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipue pulchritudinis, barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, nequid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec idèd tamen Italiæ visceribus inhærentem summovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem deferant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis & regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, sedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut indè totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus, ab incepto non destitit, & de suâ Urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit: sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem sequentem, absens simul, præsensque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi castra à tertio lapide Annibali, iterum ip-

omnino  
facile  
ut possim  
p. 51.

os Deos, Deos inquam, (nec fateri pudebit) restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem summoveri; neque cœlo, sed ab Urbis ipsius mœnibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se Italiæ recepit sinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset. Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani probandam satis efficax: quod illis ipsis, quibus oblidebatur diebus, ager, quem Annibal castris infederat, venalis Romæ fuit, hastæque subiectus invenit emptorem. Voluit Annibal contrâ fiduciam imitari; subiecitque argentarias Urbis tabernas: nec sector inventus est: ut scias, etiam præsentia fatis fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum: siquidem Asdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, novâ belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castrametantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces, signa converterat. Tanto, id est, omni, quâ longissima Italia, solo interjacente, quo consilio, quâ celeritate, consules castra conjunxerint, inopinantemque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est. Certè Annibal re cognitâ, quum projectum fratris caput ad sua castra vidisset, *Agnosco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis*. Hæc fuit illius viri, non sine præfagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam cerrum erat, Annibalem, etiam ipsius confessione, posse vinci: sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Rominus, magni æstimabat asperissimum hostem in suâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, in ipsam Africam totâ mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis co-

pias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantâque utriusque castra facibus illatis unâ nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione, *nec melius instrui aciem, nec acriter potuisse pugnari*. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit; præmiûmque victoriæ Africa fuit, & sequutus Africam statim terrarum orbis.

CAP. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

POst Carthaginem vinci neminem puduit. Sequutæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, ceteraque omnia, quodam quasi æstu, & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus: itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius, quàm spectatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo rex jampridem dominantem in Italiâ Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & sepulcra ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hâc urbe petebant. Primo igitur Lavino consule populus Romanus Ioniam mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardinia, Hispaniæ, Africæ præferebat; manifestam vi-



etoriam nata in prætoriâ puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum: aderant Rhodii, nauticus populus: qui navibus à mari, consul à terris, omnia equis virisque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus castris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum aspectu: quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoumque cœnem per abrupta vadentem, id est, ipsa Macedoniæ claustra penetravimus. Introisse, victoria fuit: nam nunquam postea ausus congregi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno, ac ne hōc quidem iusto prælio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnūque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, & Eubœam, & grassantem sub Nabide suo Lacedæmona compescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avitâ libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc fortè Nemex in theatro, quinquennialibus ludis à præcone caneretur? quo certavere plausu? quid florum in consulem profuderunt? Et iterum iterūque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achaïæ pronunciabatur: nec aliter illâ consulari sententiâ, quàm modulatissimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

CAP. VIII. *Bellum Syriacum regis Antiochi.*

**M**acedoniam statim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam casu, quasi industriâ, sic adgubernante fortunâ, ut quemadmodum ab Africâ in Europam, sic ab Europâ in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit: quippe quum Persas, & orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent; quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare

nunciaretur: ad hoc cœlestes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hio faventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armis, quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quòd à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætolia princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africâ victus, profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus usus fuisset *miser* Annibal? Sed rex suis opibus, nomine regio fretus, satis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat: hic Lysimachiam urbem, in littore Thracio positam à majoribus suis, Antiochus ut hæreditario jure reposcebat: hoc velut fidere, Asiatici belli mota tempestas. Et maximus regum, contentus fortiter indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asiâ, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hic ille positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, quum inter fluentia tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus Acilio Glabrione consule, in insulâ aggressus, ipso statim adventûs sui nuncio coëgit ab insulâ fugere. Tum præcipitem apud Thermopylas assequutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne ibi quidem fiduciâ loci resistentem, mari ac terrâ cedere coëgit. Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat: igitur

*non intel*  
*ligo: forte*  
*impiger*  
*vin. C. Nep.*  
*in Timotheo*  
*Ant. Post.*  
*Carm.*  
*impiger*  
*divinitus*

*forte 666*

duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ; in Antiocho vicimus Xerxem; in Æmilio, Themistoclem æquavimus; Ephesiis Salamina pensavimus. Tum consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto cesserat mari; sed nos imus ulteriùs. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis confederat! trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine suâ; ad hoc imbre, qui subito superfusus, mirâ felicitate Persicos arcus corruperat; primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facile cessisset.

C A P. IX. *Bellum Ætolicum.*

SYriatico bello successit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequabatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta deditio est. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & meminimus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynthon: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

C A P. X. *Bellum Histricum.*

Histri sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugnae prospera hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, optimæque prædæ incubarent;

epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, præ poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse rex Apulo, equo impositus, quum subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & agre, postquam experrectus est, didicit.

CAP. XI. *Bellum Gallogracum.*

**G**Allograciam quoque Syriaci belli ruina convolvit: fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuissent, an cupidus triumphî Manlius eos visos simulaverit, dubium est. Certè negatus est victori triumphus; quia causam belli non approbavit. Cæterùm gens Gallogracorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vastaverant Graciam: mox Orientem sequuti, in mediâ Asiæ parte sederunt. Itaque ut frugum semina mutato solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaque præliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Toloſtobogi, Tectosagique jam infederant. Utrique fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dederunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas moribus & ore tentassent, quum offocandas invicem fauces præbuisſent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsamque militis caput ad maritum suum retulit.

CAP. XII. *Bellum Macedonicum secundum.*

**D**UM aliæ aliæque gentes Syriaci belli sequuntur ruinam, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat: & successerat Philippo filius Perses; qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multo vehementiùs sub hõc Macedones, quàm sub patre consurgunt.

quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positus per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi à cœlo venturis hostibus videretur. Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus per Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa quæ volucris quoque videbantur invia, accessit: regemque securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret: classem cremari, ne incenderetur. Paullo consule quum majora & crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum aliâ minatus, aliâ irrepsisset. Cujus adventus ipse ad eum terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergo victus, fugit in maria, insulamque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit. supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, noménque epistolæ notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reverentior capta majestatis alius Paullo fuit. Quum in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviiis adhibuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, revereantur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulâsque: sequens arma, pecuniâsque transvexit: tertius captivos, ipsûmque regem, attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo priùs gaudium vi-



ætorix populus Romanus, quàm epistolis victoris per-  
ceperat: quippe eodem die, quo victus Perses in Ma-  
cedoniâ, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis  
equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem ab-  
luebant: hi nunciavere. Castorem & Pollucem fuisse  
creditum vulgo, quòd gemini fuissent, interfuisse bel-  
lo, quòd sanguine maderent: à Macedoniâ venire,  
quòd adhuc anhelarent.

CAP. XIII. *Bellum Illyricum.*

Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi  
quidem ut Romanum à tergo distringerent, à  
Perse rege conducti pecuniâ, militavere. Sinè morâ ab  
Anicio prætore subiguntur. Scordam caput gentis de-  
lesse suffecit: statim sequuta deditio est. Denique  
hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nun-  
ciaretur.

CAP. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos  
& Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, e-  
odem tempore utrique arma moverunt: sed prior ju-  
gum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior,  
dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda:  
quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis  
Andriscus invaserat; dubium liber an servus, merce-  
narius certè: sed quia vulgo ex similitudine Philippi,  
*Pseudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium  
nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum  
hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio præ-  
tore contentus, virum non Macedonicis modò, sed  
Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temere  
tentavit: invictusque à veris regibus, ab illo imagi-  
nario & scenico rege superatur. Sed consule Merel-  
lo, amissum cum legione prætorem, plenissimè ultus  
est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & du-  
cem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ  
regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi

in malis indulgente fortunâ, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

C A P. XV. *Bellum Punicum tertium.*

**T**ertium cum Africâ bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsâ urbe pugnatum est) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversùs Numidas quidem semel parâssset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territabat. Sed huic bono sociòque regi favebatur. Quum bellum federet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio defendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronuntiabat: Scipio Nasica servandam, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriare felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinòque consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injectâ, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adedò movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma: sed itque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quòd in usum novæ classis tecta domûsque resciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære feròque conflatum est: in tormentorum vincula, matronæ crines suos contulerunt. Mancino deinde Con-

sule, terrâ marique fervebat obsidio. Operis portus nudatus; & primus, & sequens, jam, & tertius murus; quum tamen Byrsa, quod nomen arcis fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa Respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis assumerat, hunc scilicet fato, ut quam urbem concusserat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum; sic plus negotii fuit cum semirutâ Carthagine, quàm integrâ; compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum, ab aliâ urbis parte foderunt: nec ut fugerent, sed quia nemo illos hæc evadere posse credebat. Indè quasi enata subito classis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quasi ex obruto incendio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis novissimè rebus, quadraginta se millia virorum dederunt: quod minùs credas, duce Asdrubale. Quanto fortius femina, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domûs in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extinguere, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum.*

Quasi sæculum illud everfionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaïæ caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Ægæum, quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) antè oppressa est, quàm in nu-

merum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis datâ adversus ipsos usus est: legatósque Romanos, dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello, ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus Consul, per patentes Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicâssset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Dixi latè exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primum, deinde tubâ præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atque projectum est! Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & æris notam preciosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argenti que venæ in commune fluxere.

C A P. XVII. *Res in Hispaniâ gesta.*

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis diffudisse quadam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ con surgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publice: aliòquin ita undique mari Pyrenæoque vallata est, ut ingenio sitûs nec adiri quidem potuerit. Sed antè à Romanis obfessa est, quàm se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam

viſta eſt, intellexit. In hac propè ducentos per annos dimicatum eſt, à primis Scipionibus in Caſarem Auguſtum, non continuè nec cohærenter, ſed prout cauſæ laceſſierant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in Hiſpaniâ: indè contagio & ſeries cauſæque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum ſigna Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: præliſque ingentibus Annonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptræque erat impetu Hiſpania, niſi fortiffimi viri in ipſâ ſuâ victoriâ, oppreſſi Punicâ fraude cecidiſſent, terrâ marique victores. Igitur quaſi novam integrâque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invaſit: iſque ſtatim captâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulſiſſe, ſtipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra ultrâque Iberum ſubjecit imperio: primuſque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus eſt provinciam retinere, quàm facere: itaque per partes jam huc, jam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberar gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, id eſt robur Hiſpaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eodem centum & quinquaginta urbium everſione multavit. Metellus ille, qui ex Macedoniâ cognomen meruit, quum & Contrebiâ memorabili cepiſſet exemplo & Nertobriges, majori gloriâ pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine, quum à rege fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquantò latius, Celticis Luſitanosque, & omnes Gallaciæ populos, formidatûmque militibus flumen Oblivionis: peragratoque victor Oceani littore, non priùs ſigna convertit, quàm cadentem in maria ſolem, obrutûmque aquis ignem, non ſinè quodam ſacrilegii metu & horrore,prehendit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit & Numantinis: nec immerito. Quip-



pe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fu-  
 isset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius mo-  
 tûs initio belli oppressus esset, summus vir astu & au-  
 daciâ, si res cessisset, Salondicus: qui hastam argen-  
 team quatiens, velut cœlo missum, vaticinanti similis,  
 omnium in se mentes converterat. Sed quum pari  
 temeritate sub nocte castra consulis adiisset, juxta ten-  
 torium ipsum pilo vigilis exceptus est. Caterùm Lu-  
 sitanos Viriatus crexit, vir calliditatis acerrimæ: qui  
 ex venatore latro, ex latrone subito dux atque impe-  
 rator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non  
 contentus libertatem suorum defendere, per quatuor-  
 decim annos omnia citra ultrâque Iberum & Tagum,  
 igni, ferroque populatus; castra etiam pratorum, &  
 præsidium aggressus, Claudium Unimanum pæne ad  
 internecionem exercitus cecidit, & insignia trabeis &  
 facibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa  
 fixit: tandem etiam Fabius Maximus consul oppres-  
 serat: sed à successore Pompilio violata victoria est:  
 quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem,  
 & extrema deditiois agitantem, per fraudem, & in-  
 fidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti  
 gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

C A P. XVIII. *Bellum Numantinum.*

NUMANTIA, quantum Carthaginis, Capuæ, Corin-  
 thi opibus inferior, ita virtutis nomine & ho-  
 nore par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hi-  
 spaniæ decus: quippe quæ sinè muro, sinè turribus,  
 modicè edito in tumulto apud flumen Durium sita,  
 quatuor milibus Celtiberorum, quadraginta millium  
 exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit;  
 nec sustinuit modò, sed sæpius aliquanto perculit, pu-  
 dendisque foederibus affecit. Novissimè quum invi-  
 ctam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Cartha-  
 ginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius  
 causa belli injustior. Segulenses, socios & consanguini-  
 cos, Romanorum manibus elapsos exceperant: habi-

ra pro eis deprecatio nihil valuit: quum ii ab omni  
 bellorum contagione removerent, in legitimi foederis  
 pretium iussi *arma deponere*. Hoc sic à barbaris ac-  
 ceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim,  
 Megarâ viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pom-  
 peium proelio aggressi: foedus tamen maluerunt, quum  
 debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum:  
 hunc quoque assiduis cadibus ita subegerunt, ut ne o-  
 culos quidem aut vocem Numantini viri quisquam  
 sustineret. Tamen cum hoc quoque foedus maluere,  
 contenti armorum manubiis, quum ad internecionem  
 favire potuissent. Sed non minùs Numantini,  
 quàm Caudini illius foederis flagrans ignominia ac  
 pudore populus Romanus, dedecus quidem praesentis  
 flagitii, deditioe Mancini expiavit: ceterum du-  
 ce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia ur-  
 bium imbuto, tandem etiam in ultionem ex-  
 canduit. Sed tunc acrius in castris, quàm in campo,  
 nostro cum milite, quàm cum Numantino, proelian-  
 dum fuit. Quippe assiduis & injustis & servilibus maximè  
 operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma ne-  
 scirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jube-  
 bantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinae nisi ad usum  
 necessariae, amputantur. Tanti esse exercitum, quan-  
 ti imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in  
 disciplinam milite, commissa acies: quòdque nemo  
 visurum se unquam speraverat, factum est, ut fugien-  
 tes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam se-  
 se volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed quum  
 Scipio veram vellet & sinè exceptione victoriam, eò  
 necessitatum compulsi primùm, ut destinatâ morte in  
 proelium ruerent, quum sese prius epulis, quasi inferiis,  
 implevissent, carnis semicrudæ, & celix: (sic vocant  
 indigenam ex frumento potionem,) Intellectum ab  
 imperatore consilium: itaque non est permissa pugna  
 morituris. Quum fossâ, atque loricâ, quatuorque ca-  
 stris circumdatos fames premeret; ab duce orantes  
 proelium, ut tanquam viros occideret, ubi non impe-

p. 7. 4. t.

trabant, placuit eruptio. Sic consertâ manu plurimi occisi : quum urgeret fames, aliquantisper indè vixere. novissimè consilium fugæ sedit : sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furorémque conversi, postremò mori hóc genere destinârunt : duces suos, seque, patriamque, ferro & veneno, subjectoque undique igne peremerunt. Maeste fortissimam, & meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem ! asseruit cum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, suâ manu, atate tam longâ, sustinuit. Novissimè, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duce-retur. Præda, ut de pauperibus, nulla : arma ipsi cre-maverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

## CAP. XIX.

**H**Astenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus : reliqua sæculi ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda ; crescentibus cum ipsâ magnitudine imperii vitiis : adeò ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat ; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, *aureos*, (sicut poëta canunt) jure meritòque fateatur : centum sequentes, *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius : quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cœlum ipsum gloria ascendit, Gracchanas, Drusianasque cades, ad hoc Servilia bella miscuerunt : & nequid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, in se ipse conversus, Marianis atque Sullanis, novissimè Pompeii, & Caesaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter se sunt omnia atque confusa : tamen quò melius appareant, simul & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferuntur

rentur: priusque, ut cœpimus, iusta illa & pia cum  
 exteris gentibus bella memorabimus; ut magnitudo  
 crescentis in dies imperii appareat. tum ad illa civium  
 scelera, turpésque & impias pugnas revertemur.

CAP. XX. *Bellum Asiaticum.*

Vistâ ad Occasum Hispaniâ, populus Romanus ad  
 Orientem pacem agebat; nec pacem modò; sed  
 inusitatâ & incognitâ quâdam felicitate, relictæ regiis  
 hæreditatibus opes, & tota intus regna veniebant.  
 Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, so-  
 cii quondam commilitonisque nostri, testamentum re-  
 liquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* In  
 bonis regis hæc fuerant. Aditâ igitur hæreditate, pro-  
 vinciam populus Romanus, non quidem bello nec ar-  
 mis; sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.  
 Sed hanc, difficile dictu est, utrùm facilius amiserit,  
 an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox  
 juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facile  
 sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Co-  
 lophonem, vi recipit. Crassi quoque pratoris cecidit  
 exercitum, ipsumque cepit. Sed ille memor & fami-  
 liæ, & Romani nominis, custodem sui barbarum vir-  
 gulâ excæcat: in exitium sui, quod volebat, ita con-  
 citat. Mox à Perpernâ domitus, & captus, & per de-  
 ditionem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli  
 reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad  
 deditonem quarundam urbium. Quæ res ut ma-  
 turam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum  
 contra fas deum, morésque majorum, medicaminibus  
 impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma vio-  
 lasset.



## LIBER III.

CAP. I. *Bellum Jugurthinum.*

ÆC ad Orientem, sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africâ bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit: & fuit in Jugurthâ, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum & invictum, opibus aggreſſus est: & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuiſſet, agitated regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populûmque Romanum, quorum in fide & clientelâ regnum erat, metueret: primûm scelus mandat insidiis: potitûsque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertiſſet, isque Romam profugiſſet, missâ per legatos pecuniâ traxit in sententiam suam Senatûm. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria, Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalêmque dividerent, similiter aggreſſus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâſſet, inchoatum nefas perfecit audaciûs. Sed diu non latent scelera: corruptæ nefas legationis erupit: placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul immittitur: sed rex, peritus fortius adversûs Romanos aurum esse quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publicâ fide à senatu accerſeretur, pari audaciâ & venit, & competitorem imperii Masinissæ Massivam immisso percussore confecit. Hæc altera contra regem fuit causa bellandi: igitur sequens ultio



mandatur Albino. Sed hujus quoque (prò dedecus!) ita corripit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret Numida, castrisque potiretur: addito etiam turpi foedere, in pretium salutis, quod prius emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit: qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populati-  
 one non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit; ceterum Thalam, gravem armis thesauróque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regniq[ue] fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodum copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, jam fustum & saucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in mediâ Africâ sitam, anguib[us] arenisque vallatam, mirâ quâdam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessóque, penetravit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum quoque Mauritanix regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffusus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timeret, pretium foederis atque amicitix, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Sulla in manum traditus; tandèmq[ue] opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit. sed ille quoque, quamvis victus, & victus, vidit Urbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem: & quum ille non evaserit, certum erit eam non esse perituram. *vi. 66.*

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*ut

**S**IC ad meridiem populus Romanus. Multo atrocius, & multipliciter magis, & à Septemtrione savitum. Nihil hâc plagâ infestius. Atrox cœlum, perinde ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, à dextris atque lævis, & medio Septemtrionis, erupit. Prima trans Alpes arma nostra sensere Salyi, quum de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur. Allobroges deinde, & Arverni, quum adversus eos similes Æduorum querela opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victoriæ testis, Isarâque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephantum fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, iplis quibus dimicaverant in locis, saxeas erexere turres, & desuper exornata armis hostilibus trophæa fixere, quum hic mos inulatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus, hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum ac Tigurinum.*

**C**imbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Gallia profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: exclusæque Galliâ & Hispaniâ, quum in Italiani remigrarent, misere legatos in castra Silani; indè ad senatum, petentes, ut Martius populus aliquid sibi terra daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis suis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intrâ se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt.

Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec tertium Capius sustinere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Agum erat, nisi Marius illi saeculo contigisset. Ille quoque non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, confenesceret. Recessere igitur increpantes, & (tanta erat capiendae Urbis fiducia) consulentes, *si quid ad uxores suas mandarent.* Nec segnius, quam minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est claustra Italiae, ferebantur. Marius mirâ statim velocitate occupatis compendiis, praeventi hostem: prioresque Theutonas sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, quo, fidem numinum! proelio oppressit? Vallem fluviumque medium hostes tenebant; nostris aquarum nulla copia: consultione id egerit imperator, an errorem in consilium veterit, dubium; certe necessitate aucta virtus, causa victoriae fuit. Nam flagitante aequam exercitu, *Viri, inquit, estis, in illic habetis.* Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque caedes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquae biberit, quam sanguinis Barbarorum. Certe rex ipse Theutobochus quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum quum fugeret ascendit; proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximia super trophaea ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonibus, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hyemem, quae altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruinâ descenderant. Atosim flumen non ponte, nec navibus, sed quâdam stoliditate barbaricâ primum corporibus aggressi; postquam retinere annum manibus & clypeis frustra tantaverant, ingesta obrutum sylvâ transiluire: &, si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetiâ, quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsâ soli coelique clementiâ robur elanguit. Ad hoc panis

hic

usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugna à nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Raudium vocant, campo procurere. Millia indè ad sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus: per omnem diem conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; sequutus Annibalem, artémque Cannarum: primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur; tum acie conversâ in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac percussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipsis fuit: quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quàm pugna. Nam quum missâ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrâssent, (nec fas erat) suffocatis elissque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bojorix rex in acie dimicans, impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos infederat Alpium rumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobili & latrociniiis evanuit. Hunc tam latum, tamque felicem liberatæ Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit; sed per ipsos, si credere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, vili pro æde Castoris & Polucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracicum.*

POST Macedonas, si diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum : nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare usque venerunt; eoque sine contenti, quasi interveniente naturâ, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus : litare diis sanguinem humanum : bibere in ossibus capitum, cujusque modi ludibrio fœdare mortem tam igni quàm fumo : partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scordisci fuere : sed calliditas quoque ac robur accesserat. Sylvarum & montium situs cum ingenio consentiebant. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & liberâ populatione diffusos, intrâ suam repulit Thraciam. Drusus ulteriùs egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Curio Daciâ tenuis venit : sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium quàm suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quàm quòd abscissis manibus relictî, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

CAP. V. *Bellum Mithridaticum.*

PONTICÆ gentes ad Septemtrionem in mare sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Æetas : post Artabazes, à septem Persis oriundus : indè Mithridates omnium longè maximus; quippe quum quatuor Pyrho, decem & septem anni Annibali suf-



fecerint; ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, *attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico*: ceterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia. Quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio: nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque distritos, subitus turbo Pontici belli, ab ultimâ veluti speculâ Septemtrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris, populisque descitum est. Aderat, instabat, sævitiâ quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum omnes, qui in Asiâ forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiebat. itaque missis Archelao Neoptolemoque præfectis, exceptâ Rhodo, quæ pro nobis firmiter stetit, ceterum Cyclades Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, vir armis optimus: parique violentiâ ruentem ulterius hostem, quâdam quasi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit. Mox subruto Piræi portu, sex quoque & amplius muris, postquam domuerat *ingratissimos*, ut ipse dixit, *hominum*, in honorem tamen mortuorum, sacris suis famæque donavit. Mox quum Eubœâ, atque Bœotiâ, præsidia regis dispulisset, omnes copias, uno apud Charoneam, apud Orchomenon altero bello dissipavit: statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit:

& debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare citò, quàm verè, maluisset. Ac tunc quidem hunc Asia statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus. Recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac sic erat Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asiâ & Europâ quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, totâ denique regni sui mole, in Asiam rursus mari, terrâ, fluminibusque veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc ille quasi alteram Romam toto invaserat bello: sed fiduciam oppidanis resistendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum, qui (horribile dictu!) per medias hostium naves utre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrix evaferat. Mox clade conversâ, quum ex morâ obsidentem regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Æsopus amnes cruenti redderentur. Rex callidus Romanæque avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, quâ sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terrâ fuga. Quippe centum amplius navium classem, apparatusque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœdâ strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum pæne Orientem, ac Septemtrionem ruinâ suâ involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utraque sollicitabantur Armenia: perque omnia & decus, & nomen, & titulos Pompeio

sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis prodire reges: nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem mediâ nactus Armeniâ (quanta felicitas viri!) uno proelio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus; quippe quasi commilitans, quum à tergo hostibus à facie Romanis præbuisset, Pontici per errorem longius cadentes umbras suas quasi hostium corpora petebant. Et Michridates quidem nocte illâ debellatus est, nihil enim postea valuit; quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, postremum caudâ minantur. Quippe quum effugisset hostem Colchos, Sicilia quoque litora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: mox subruto Pyrræi portu, Colchis tenus jungere Bosphoron; inde per Thraciam, Macedoniam & Græciam transilire; sic Italiam nec opinatus invadere, tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, malè tentatum veneno, spiritum ferro expulit. Cnæus interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diversâ gentium terrarumque volitabat. Nam sub orientem sequutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis, supplicem iussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari stellis sequutus, Colchos cecidit; ignovit Iberiæ; perpercit Albanis; regem Colchorum Orodem, positus sub ipso Caucaſo castris, iussit in plana descendere: Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab Albaniâ suâ lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non & in meridiem verso agmine, Libanum Syria, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per turis & balsami sylvas, Romana circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret, præstò fuere. Hierosolymam defendere tentavere Judæi: verum hanc quoque intravit; & vidit illud grande impiæ gentis

arcanum patens, sub aureo vitem cœlo; dissidentibusque de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hyrcanum. Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quâ latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis, tenebatur.

CAP. VI. *Bellum Piraticum.*

**I**Nterim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est, Cilices invaserant maria: sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam perditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridatis præliis Asia: dum sub alieni belli tumultu, exterisque regis invidiâ, impune grassantur. Ac primum duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Piræum & Achaiam, sinumque Maleum, quod à spoliis *Aureum* ipsi vocare, latrocinabantur: missusque in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi & Martiâ classe turbaret, non incruentâ victoriâ superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutinâ prædâ abundantes, Phaselin, & Olympon evertit, Isaurumque ipsam arcem Ciliciæ: unde conscius sibi magni laboris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiliuerunt; & aliquanto latius quam prius. Sicille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est; & Mithridaticæ provinciæ factus accessio. Ille dispersam toto mari pestem, semel & in perpetuum volens extinguere, divino quo-

*fravit.*

dam apparatu aggressus est. Quippe cū classibus suis & socialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus; Plotius Siculo. Gratilius Ligusticum finem, Pompeius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quo primum maris nostri limen aperitur; Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægeum & Ponticum; Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, fræta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quâdam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est: nec hostes detrectavere certamen, non ex fiduciâ, sed quia oppressi erant, ausi videbantur. Sed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique rostra viderunt, abjectis statim telis, remisque, plausu undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam petiverunt. Non aliâs tam incruentâ victoriâ usi unquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio duci, qui maritimum genus à conspectu longè removet maris, & mediterraneis agris quasi obligavit. Eodemque tempore & usum maris navibus recuperavit, & terræ homines suos reddidit. Quid prius in hac mittere victoriâ? velocitatem, quod quadragesimo die parata est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an verò perpetuitatem, quod amplius piratarum non fuerunt?

CAP. VII. *Bellum Creticum.*

**C**reticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus; solâ vincendi nobilem insulam cupiditate; fuisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis



vindicare. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut plures catenas in navibus, quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam plerasque naves intercepte hostes: captivæque corpora religata velis ac funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigaverunt. Metellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella & urbes redegit, & Cnossum, & Erythræam, &, ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydoneam: adeoque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent; alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et quum ille res in Asiâ gerens, eò quoque præfectum misisset Antonium; in alienâ provinciâ inclytus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit: victisque Lathene & Panare Cydoneæ ducibus, victor rediit: nec quicquam amplius tamen de tam famosâ victoriâ, quàm cognomen *Creticum* reportavit.

CAP. VIII. *Bellum Balearicum.*

Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat; altero ex liberis ejus Cretico factò, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines feros atque sylvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam inconditas rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædâ putantes, ausi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti lapidum saxorumque nimbo classem operuerunt, Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, quum hæc sola genti arma sint? id unum ab infantiâ studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit. Sed non diu lapidatione terruere Romanos: postquam cominus ventum est, expertique rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato, petie-

runt fugâ litora: dilapsique in proximos tumulos, querendi fuerunt, ut vincerentur.

C A P. IX. *Expediit in Cypron.*

**A** Derat fatum insularum: igitur & Cypros recepta sinè bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falsò, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, Publio Clodio Tribuno duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Caterùm Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res *f. longin* *latius* ararium populi Romani, quàm ullus triumphus, implevit.

C A P. X. *Bellum Gallicum.*

**A** Sia Pompeii manibus subacta: reliqua quæ restabant in Europâ, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum siti: non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis; hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam; statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate pignantium. Hic cùm multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, *4. unum* *1* manu prælium restituit. Indè cum Venetis etiam navale bellum: sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa: quippe illæ rudes, & informes, & statim naufragæ, quum rostra sensissent. Sed hærebat in vadis pugna; quum æstibus solitis cum ipso certamine subductus

Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversitates pro gentium locorumque naturâ. Aquirani callidum genus, in speluncas se recipiebant; iussit includi: Morini dilabebantur in sylvas; iussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos; fraudibus agunt: Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones: utrique, absente Cæsare, conjuratione factâ invenere legatos. sed ille fortiter à Dolabellâ summotus est, relatûmque regis caput; hic insidiis in valle dispositis, dolo perculit: itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim faserat, ut liber esset receptator hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, iustissimis quidem ex causis. Hædui enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, *Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar? &c., Si vult, veniat,* inquit. &, *Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quàm quòd elatis super caput scutis, quum se testudine barbarus regeret, super ipsa Romani scuta salierunt: & indè in jugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tenæteri querebantur. Hic verò jam Cæsar ultro Mosulam navali ponte transgreditur, ipsûmque Rhenum: & Hercyniis hostem quarit in sylvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat. Tantum pavoris incussit intrâ ripam subito Romana vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte factò, penetratus est. Sed major aliquanto Trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo captum viderent, fuga rursus in sylvas ac paludes: &, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere,

qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparatâ, Britanniam transit, mirâ celeritate: quippe quum tertiâ vigiliâ Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. itaque trepidatio pro victoriâ fuit. Arma, & obsides accepit à trepidis: & ulteriùs îssêt, nisi improbam classem naufragio castigâssêt Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auxîisque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos, Calidonas sequutus in sylvas, unum quoque è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciâ, sed nomini studebatur) cum majore quàm priùs prædâ revertis est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium eadémque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnuras simul Sequanosque contraxit, ille corpore, armis, spiritûque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vereingetorix, ille festis diebus, & comitialibus, cum frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennâ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? Per invios ad id tempus montium tumulos, per intrâctas vias, & nives, expeditâ manu emersus, occupat Galliam; & ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in mediâ Galliâ fuit quàm ab ultimâ timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes; Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem vallo,

sudibus, & fossâ, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentisque loricâ circumdatam primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis sudibusque concidit: novissime in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus. supplex quum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit; Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.

*f. Habe*

CAP. XI. *Bellum Parthicum.*

**D**UM Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortunâ queri possumus: caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis Metellus, exentem ducem hostilibus diris devoverat: quum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavere, *percussorum cum Pompeio fœderum, Syllaque, meminisset.* Regis inhians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure, sed *Seleucia se responsurum esse,* respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm, qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Sillaces & Surenas, ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum sinè morâ circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage delerus exercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis re-



luctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pæne in conspectu patris, eisdem telis operueret. Reliquiæ infelicitis exercitûs, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distracta, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dexterâ manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est: ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

C A P. XII. *Anacephaleosis.*

**H**ÆC est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italiâ progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni sancti, pii, & ut diximus, *aurei*, sinè flagitio, sinè scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoria illius sætæ integritas, dùmque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis Asiaticâ hæreditate deduximus in Casarem & Pompeium, sequutûmque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis claudibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimâsque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisisse, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicasse domum cum civibus, fociis, Mancipiis, gladiatoribus, totòque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ, & Africâ contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominantii in Italiâ suâ, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupta: mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes

atque divitiæ affligere sæculi mores: mercedemque vitiis suis, quasi sentinâ, rempublicam pessum dedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apuleiana seditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulgus à senatu eques, nisi ex avaritiâ, ut vectigalia reipublicæ, atque ipsa judicia in quæstû haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ, paritura mox egestatem? Hac Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, separatos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAP. XIII. *Seditiositas tribunicia potestatis.*

**S**editionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirere studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species aqutatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut senatu regente provincias, ordinis e-

questis auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, suppresserat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ararium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictis sibi à majoribus sedes, atate, quasi jure hæreditario possidebant.

C A P. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

**P**rimam certaminum faciem Tiberius Gracchus accendit, genere, formâ, eloquentiâ facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditiois, quia sponsor foederis fuerat, contagium timens, & indè popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit: nec deerat obviâ manu tota indè nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris: adeoque præsentis metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorûmque quos agris moverat, cades à foro cœpit. Indè quum in Capitolium profugisset, plebêmque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasicâ, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

C A P. XV. *Seditio Caii Gracchi.*

**S**tatim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus: qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros ar-

cesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimis, & potens altero tribunatu, secundâ plebe volitaret: abrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Indè proximorum corde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; indè quoque obviâ senatûs manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

CAP. XVI. *Seditio Appuleiana.*

**N**ihilominus Appuleius Saturnius Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat: qui nobilitati semper inimicus, consularu suo præterea confusus, occiso palàm comitiis Annio competitore Tribunatûs, subrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum, hominem sinè tribu, sinè nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoprabat. Quum tot, tantisque ludibriis exultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba jurare; quum abnuentibus *aquâ & igni interdicturum se minaretur*. Unus tamen exiit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate percussâ, quum jam tertium annum dominaretur, eò vesaniæ progressus est, ut consularia quoque comitia novâ cædeturbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret, Caium Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu *regem* satellitibus suis se appellatum, latus accepit. Tum verò jam conspiratione Senatûs, ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non poterat, adverso; directâ in foro acies: expulsus indè, Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistulis obsideretur, Senatuque per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digressus, eum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum factâ irruptione, populus fustibus faxisque coopertum in ipsâ quoque morte laceravit.

CAP. XVII. *Drusiana seditio.*

**P**ostremò Livius Drusus, non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiã Senatûs auctoritate, totiûsque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut ne prima illius flamma posset sustineri; & subitâ morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciariâ lege Gracchi diviserant populum Romanum, & bicipitem ex unâ fecerant civitatem: Equites Romani, tantâ potestate subnixi, ut qui fata fortunâque principum haberent in manu, interceptis vëstigalibus, peculabantur suo jure rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hóc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius Capió, Senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: cæterum sic urbe in unâ, quasi in binis castris, diffidebatur. Prior Capió in senatum impetu factó, reos ambitûs Scaurum & Philippum, principes nobilitatis elegit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe

*f. a. llexit. civitatis erexit. Extat vox ipsius, Nihil se ad largi-*  
*vel p. llexit. tionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cœnum dividere vel-*  
*sed n. l. m. let, aut cœlum. Aderat promulgandi dies; quum*  
*ta. vid. c. 18. subito tanta vis hominum undique apparuit, ut ho-*  
 stium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen obrogare de legibus consul Philippus: sed apprehensum faucibus viator non antè dimisit, quàm sanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim lata, justæque leges: sed pretium rogationis statim socii flagitavere, quum interim imparem Drusum, agrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec ideo minùs socii promissâ Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.



CAP. XVIII. *Bellum Sociale.*

Sociale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. Quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intrâ Italiam, quàm intrâ urbem cives rebellabant. Itaque quum jus civitatis, quam viribus auxerant, socii iustissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat; postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hâc clade tristius; quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam Urbem consurgerent: quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quosque signis haberent municipalia illa prodigia: Popedius Marfos, & Latinos Afranius; Umbros totus senatus, & consules; Samnium Lucaniamque Telesinus: quum regum & gentium arbiter populus ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæque à Corfinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut festo die Latinarum Julius Cæsar & Martius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas prodicione discussum est, Asculo furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli sacramentum. Indè jam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante Popedio, diversa per populos & urbes signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Oriculum, ecce Grumentum, ecce Fesulæ, ecce Carseoli; referatæ Nuceria, & Picentia; cadibus, ferro, & igne vastantur. Fusæ Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse

Julius Cæsar exercitu amisso, quum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denuo viribus insurrexit: aggressique singuli populos; Cato discutit Etruscos; Gabinus Marfos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo verò Pompeius, omnia flammis ferroque populatus, non prius finem cadum fecit, quam Asculi everfione, Manibus tot exercituum consularium, direptarumque urbium diis litaretur.

C A P. XIX. *Bellum Servile.*

**U**Tcumque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum Servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsâ Urbetentatum est: quum occupatâ tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à consule captum. Sed hic tumultus magis fuit quàm bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quàm Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hic ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatique cultores, materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladum facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ dæx comas jactat, ad libertatem & arma servos, quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abditâ nuces, quam sulphure & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis; mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum: regisque, nequid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin (illud quoque ultimum belli dedecus) capta sunt castra

castra Prætorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivos distrahi debuissent, prætorios duces, profugos proelio, ipsi sequebantur. Tandem Perperna Imperatore supplicium de eis sumptum est. Hic enim victos, & apud Ennam novissimè obseffos, quum fame quasi pestilentia consumplisset, reliquias latronum compedibus & catenis religavit, crucibusque punivit: fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vix dum respiraverat insula, quum statim à servis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpureâ, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimitâ, non minorem, quàm ille fanaticus prior, constat exercitum: acrisque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in servos infestius, quasi in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæsi; capta Servilii castra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpernæ usus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit: communitasque copias armis, fame facillè delet: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulissent. Ac ne de duce quidem supplicium exigere potuit, quamvis in manus venerit. quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata est.

CAP. XX. *Bellum Spartacum.*

**E**Nimvero servilium armorum dedecus feras, nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt; & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio; quippe quum servi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ sortis homines: hi pessimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus,

effracto Lentuli ludo, cum triginta haud amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum & ad auxilium vocatis, quum statim decem amplius millia cõssent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindicare volebant. Prima velut harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuere. indè alia castra. Deinceps Coram, totamque pervagantur Campaniam. nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam esset justus exercitus; è viminibus, pecudumque tegumentis inconditos sibi clypeos: è ferro ergastulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus; captæque de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulere. Nec abnuvit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, indè latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoque prælio ducum funera imperatoris celebravit exequiis, captivosque circa rogam jussit armis depugnare: quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset. Indè jam consulare quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum percecudit: apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadendâ urbe Romanâ (quod satis est turpitudini nostræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem confurgitur: pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit: à quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppetere, ratesque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur; tandem eruptione factâ, dignam viris

obiere mortem: & quod sub gladiatore duce oportuit, sinè missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans, quasi imperator occisus est.

CAP. XXI. *Bellum civile Marianum.*

**H**OC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intrà se parricidiale bellum domi stringeret; & in urbe mediâ ac foro, quasi harenâ, cives cum civibus suis, gladiatorio more concurrerent. Equiore animo utcunque ferrem, si plebei duces; aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuisent: quum verò, prò facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitarum est: primo & levi, & modico, tumultu magis quàm bello, intrà ipsos armorum duces subsistente favitiâ: mox atrocius, & cruentius, per totius viscera senatûs grassante victoriâ: ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est; quum armorum furor totius Italix viribus niteretur, eousque odiis favientibus, donec deessent, qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplibilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpiciâ lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Esquilinâ, Collinâque portâ geminum agmen Urbi infudit. Unde quum consultò Sulpicius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undique à moenibus ac tela jacerentur; ipse quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Poenos quoque, Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex consulto senatûs adversariis hostibus judicatis, in præsentem tribunum aliósque diversæ factionis, jure sævitum est. Marium servilis fuga exemit; immo fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinnâ, Cnæo Octavio consulibus,



malè obrutum resurrexit incendium: & quidem ab ipsorum discordiâ, quum de revocandis, quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africâ Marius, clade major: siquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & facilè invenit exercitum miser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi causam suam saviâ corrumperet. Sed quum diis hominibûsque infestus rediret, statim primo impetu cliens & alumna Urbis Ostia, nefandâ strage diripitur; mox in urbem quadruplici agmine intratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum eadem signo dato, aliquanto savius, quàm aut in Punicâ, aut in Cimbricâ urbe, savitur. Octavii consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis. Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Bæbium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit: Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hac tot senatûs funera intrâ calendas & idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum consularis implêsset? Scipione & Norbano Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insanix toto furore detonuit: quippe quum hinc octo legiones, indè quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asiâ cum victore exercitu Sylla properaret. Et sanè quum tam ferus in Syllanos

Marius

Marius fuisset; quantâ sâvitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus; statim omnes Scipionis copiaz, ostentatâ spe pacis, oppressæ. Tum Marius juvenis, & Carbo consules, quasi desperatâ victoriâ; ne inultî perirent, in antecessum sanguine senatûs sibi parentabant: obselsâque curiâ, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Vestales amplexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telestinus Samnitum duces, atrocîus Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamque populantur: & sub specie partium se vindicant. Apud Sacripotum, Collinamque portam debellatâ omnes hostium copiaz. Ibi Marius, hîc Telestinus oppressi. Nec idem tamen caditum, qui belli finis fuit. Stricti enim in pace gladii: animadversumque in eos, qui se sponte dederant. Minus est, quod apud Sacripotum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villâ publicâ interfici jussit. Isti tot in pace, non plures sunt. Quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquot debere, ut essent quibus imperarem*; proposita est ingens illa tabula; & ex ipso equestris ordinis flore ac senatûs, duo millia electi, qui mori juberentur, novi generis edictum. Piget post hac referre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Vennleii: Babium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiz splendidissima sub hastâ venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum soci-

um atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modo morte damnari, duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

CAP. XXII. *Bellum Sertorianum.*

**B**ellum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ pro-  
scriptionis hæreditas fuit? hostile potius, an ci-  
vile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberi-  
que Romano gesserint duce. Exul & profugus feras  
illis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ  
virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit; & jam  
Africæ, jam Balearibus insulis fortunam expertus, mis-  
susque in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tan-  
dem Hispaniam armavit. Viro cum viris facilè con-  
venit. Nec aliàs magis apparuit Hispani militis vi-  
gor, quàm Romano duce. Quancumque ille non con-  
tentus Hispaniâ, ad Mithridatem quoque Ponticosque  
respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit?  
satis tanto hosti uno imperatore resistere res Romana  
non potuit. Additus Metello Cnaus Pompeius: hi  
copias viri diu, & ancipiti semper acie attrivere: nec  
tamen priùs bello, quàm suorum scelere & insidiis,  
extinctus est. Copias ejus prope totâ Hispaniâ perse-  
quuti, diu & ancipiti, semper acie domaverunt. Pri-  
ma per legatos certamina habita, quum hinc Domi-  
tius, & Thorius; indè Herculeii proluderent: mox his  
apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis;  
ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem  
atque Sucronem æquavere clades. Tum illis ad po-  
pulationem agrorum, his ad urbium excidia conversis,  
misera inter Romanos duces Hispania discordiæ præ-  
nas dabat: donec oppresso domesticâ fraude Sertorio,  
victor deditoque Perpernâ, ipsa quoque in Romanam  
fidem venerunt urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia,  
Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic  
recepta in pacem Hispania. Victores duces externum  
id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut tri-  
umpharent.

CAP. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

**M**arco Lepido, Quinto Catulo consulibus, civile bellum pæne citius oppressum est quàm inciperet: sed quantum, latèque fax illius motus ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immerito, si tamen posset sinè magnâ clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscriptisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? quumque damnatorum civium bona, addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ faucis Reipublicæ requiescere quomodocunque; ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur. Ergo quum turbidis concionibus, velut classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma indè & exercitum Urbi admovent. Sed jam Milvium pontem, collémque Janiculum Lutatius Catulus, Cnæusque Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque signiferi, alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisque à senatu judicatus, incruentâ fugâ Etruriam, indè Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentiâ interiit. Victores, quod non temere aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.





## LIBER IV.

CAP. I. *Bellum Catilinarium.*

**C**atilinam luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere; Senatū confodere, consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere ærarium; totam denique rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur oprâsse. Quæ omnia quibus (ô nefas!) sociis aggressus est? ipse patricius; sed hoc minus est: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Antronii, Vargunteii atque Longini. quæ familiæ? quæ senatûs insignia? Lentulus quoque cum maximè prætor. Hos omnes immaniissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: summum nefas, nisi amplius esset præter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset: quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emerit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu, in præsentem reum Cicero peroravit: sed non ampliùs profectum, quàm ut hostis evaderet, seque, palàm professus, *incendium suum exstincturum* ruinâ minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruriâ exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinâ diem, urbe totâ viros, faces, tela dis-



ponit. Nec civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi alterâ proditione Vultur-  
cii, pratoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palàm prator in senatu vincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati; Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam sequutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressâ, tamen ab incepto Catilina non destitit; sed infestis ab Etruriâ signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello super-  
fuit: quem quis in pugnando ceperat locum, eum amissâ animâ corpore tegebat. Catilina longè à suis inter hostium cadavera repertus est; pulcherrimâ morte, si pro patriâ sic concidisset.

CAP. II. *Bellum Cæsaris & Pompeii.*

JAM penè toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit: ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intrâ Urbem præluserat, quasi experiretur. Syllana tempestas latiùs, intrâ Italiam tamen, detonuerat. Cæsaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, torum denique quâ patebat imperium, quodam quasi diluvio & inflammatione corripuit: adeo ut non rectè tantum civile dicatur: ac ne sociale quidem; sed nec externum: sed potius commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe si duces ejus inspicias; totus senatus in partibus. si exercitus; hinc undecim legiones, indè decem & octo, flos omnis & robur Italici sanguinis: si auxilia sociorum; hinc Gallici Germanique delectus: indè Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Cili-

ciz, Macedoniæ, Græciæ, Ætoliz, totiûsque robur O-  
 rientis: si moram belli, quatuor anni, & pro clade re-  
 rum breve tempus: si locum & spacium ubi commis-  
 sum est; intrâ Italiam: indè se in Galliam Hispani-  
 amque deflexit: reversumque ab occasu, totis viri-  
 bus in Epiro Thessaliâque secedit: hinc in Ægyptum  
 subito transfiliit: indè respexit Asiam; indè Africa in-  
 cubuit: postremò in Hispaniam regyavit, & ibi ali-  
 quando defecit. Sed non & odia partium finita cum  
 bello. Non enim priûs quievere, quàm in Urbe ipsâ,  
 medio senatu, eorum qui victi erant odia victoris se-  
 se cæde satiant. Causa tantæ calamitatis eadem quæ  
 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello,  
 Lucio Afranio consulibus, quum Romana majestas to-  
 to orbe polleret, recentésque victorias, Ponticos &  
 Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma  
 cantaret; nimia Pompeii potentia apud ociosos, ut  
 solet, cives movit invidiam. Metellus ob imminu-  
 tum Cretæ triumphum; Cato adversus potentes sem-  
 per obliquus, detrectare Pompeium, actisque ejus ob-  
 strepere. Hinc dolor transversum egit: & ad præsi-  
 dia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus ge-  
 nere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen aucti-  
 ores opes: Caius Cæsar eloquentiâ, & spiritu, ecce  
 jam consulatu allevabatur: Pompeius tamen super u-  
 trumque eminebat. Sic igitur Cæsari dignitatem com-  
 parare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus,  
 omnibûsque pariter potentia cupidis, de invadendâ Re-  
 publicâ faciliè convenit. Ergo quum mutuis viribus in  
 suum quisque decus niteretur, Galliam Cæsar invadit,  
 Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam: tres maximos  
 exercitus: & jam sic orbis imperium societate trium  
 principum occupatur. Decem annos traxit ista domi-  
 natio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur,  
 Crassi morte apud Parthos, & morte Julia Cæsaris fi-  
 lia, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordia  
 matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio eru-  
 pit. Jam Pompeio suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari

Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque consulibus, ruptâ primâ conjurationis fide, de successionē Cæsaris senatus, id est Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur. Consulatus absenti, quem decem tribuni plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more. ille contra fugitare decreta: ac nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitato, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cujus arcus levibus præsiidiis Pompeius infederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt: tum pulsus Etruriâ Libo, Umbriâ Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sinè sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuisset: & ceperat, sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu! modo princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacerâ & pæne inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italiâ, quàm senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pænè vacuam metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, jussit effringi: censumque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare provincias, quàm ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Galliâ: pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Gracula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum rumpere, & incendere machinas ausa, & congregi navi-

bus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit. Mox deditibus sese ablata omnia præter, quam potior omnibus habebant, libertatem. Anceps, variûmque, & cruentum in Hispaniâ bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibetur. Sic fame castra tentata sunt: obsessôrque ipse quasi obsidebarur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox instat: cedentes ad Celtiberiam consequutus, aggere & vallo, ac per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit. Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum & Africam: quasi de industriâ prospera ejus adversis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curistico littore castra posuissent; jam maria latè tenente Pompeio, repente legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis classicorum circumvenit utrumque. Deditionem famēs extorsit Antonio. Missæ quoque à Basilo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ Pompeianorum arte Cilicum, ætis sub mare funibus, captæ quasi per indaginem. Duas tamen ætus explicuit. Una, quæ Oppiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandûmque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitûs per totum diem tela sustinuit. & quum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vulzeio, mutuis ictibus in se concurrat. In Africâ quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatôque Varo jam superbus, subitum Iubæ regis adventum, equita-

tumque Maurorum sustinere non potuit. Patebat vi-  
cto fuga: sed pudor suavit, ut amissum suam temerita-  
te exercitum morte sequeretur. Sed jam debitum  
par fortunam flagitante, sedem bello Pompeius Epiron  
elegerat: nec Cæsar moratur. Quippe ordinatis à ter-  
go omnibus, quamvis hyems media prohiberet tem-  
pestate, ad bellum navigavit: positisque ad Oricum  
castris, quum pars exercitus, ob inopiam navium  
cum Antonio relicta, Brundisii moram faceret; adeo  
impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardente ventis  
mari, nocte concubiam, speculatorio navigio, solus ire  
tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gu-  
bernatorem vox ipsius: *Quid times? Cæsarem vehis.*  
Contractis in unum undique copiis, positisque comi-  
nus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro  
naturam ferox, & conficienda rei cupidus ostentare a-  
ciem, provocare, lacerare: nunc obsidione castrorum,  
quæ sedecim millium vallo obduxerat: (sed quid his  
obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis ab-  
undarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irritam;  
(quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad  
hoc assiduus in eruptionem hostium proeliis; (quo  
tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cu-  
jus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam  
verò direptione urbium sociarum, quum Oricum, &  
Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret. Pom-  
peius adversus hæc necere moras, tergiversari simul,  
ut hostem interclusum undique inopia com meatum  
tereret, utque ardentissimi ducis consensu impetu-  
tus. Nec diutius profuit duci salutare consilium:  
milites ocium, socii moram, principes ambitum du-  
cis increpabant. Sic precipitantibus fati, proelio  
sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis,  
imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam  
ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum  
dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia  
hinc vel illinc, præter auxilia regum, & Senatus.  
Nunquam imminetis ruinæ manifestiora prodigia,

*f. Indici  
entibus.  
ap. Petr. Arb.  
p. 229. fati  
ab aliis.*



fuga vi&imarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturnâ imagine theatri sui audiens plausum, in modum planctûs circumsonare; & manè cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit: indè classica priùs, indè tela. Annotatum quoque committentis aciem Craſtini pilum: qui mox adaſto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ pugnaverat, ipsâ novitate vulneris præferibat. Sed nec minùs admirabilior illius exitio belli. Quippe quum Pompeius adèd equitum copiâ abundaret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, jussûque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus; repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatûs, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi unâ manu facta est: nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediûsque inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, *Miles, faciem feri*: altera ad jactationem composita; *Parce civibus*: quum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset! Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thesfalica Tempe equo fugeret; ut unâ naviculâ Lesbion applicaretur: pulsus Hedris in deserto Ciliciæ scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitarret: ut denique in Pelusio littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, & ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorûmque moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? atqui a-

crius multo atque vehementius Theſſalici incendiâ cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adverſus Cæſarem finè partibus bellum. Quippe quum Ptolemaus rex Alexandria ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, fœdusque amicitia cum Cæſare, medio Pompeii capite ſanxiſſet; ultionem tanti viri Manibus quarente fortunâ, cauſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicateretur ex illo, quod talis paſſa videbatur injuriam: odium ipſius regis, quî Pompeii cædem, partium fato, non Cæſari dederat; haud dubiè idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui juſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeii obſeſſus in regiâ, quamvis exiguâ manu, ingentis exercitûs molem mirâ virtute ſuſtinuit. Ac primùm ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit: mox in peninſulam Pharon ſubitus evaſit: indè depulſus in maria, mirâ felicitate ad proximam claſſem enatavit reliſto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio, ut illud ingruentibus hoſtium telis ſaxiſque peteretur. Tandem receptus à claſſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, debellatâ perfidâ gente, juſta generi Manibus dedit. Quippe & Theodoros magiſter, auctôrque totius belli, & ne virilia quidem portenta Pothinus atque Ganymedes, diverſâ per mare & terras fugâ & morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum eſt in aureæ loriceæ honore. In Aſiâ quoque novus rerum motus à Ponto: planè quaſi de indiſtriâ caprante fortunâ hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordia noſtrâ fiducia, quàm virtutis ſux, infeſto in Cappadociam agmine ruebat: ſed hunc Cæſar aggreſſus, uno, &, ut ſic dixerim, non toto proelio, obtrivit; more fulminis, quod uno eodémque momento venit, percuffit, abceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt Cæſaris; *antè victum hoſtem eſſe, quàm viſum.* Sic cum

exteris. At in Africâ cum civibus multo atrocîus, quàm in Pharsaliâ. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsâ magis, quàm oppressâ vires erant. Auxerat sacramentum ipsâ clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio: quippe satîs amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanîæ rex Juba, videlicet ut latius vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliâ, & Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam, ante imperium ducis, suâ sponte signa cecinerunt. Strages à Jubâ cepit: ejus elephantî bellorum rudes, & nuper à sylvâ, consternati subito clangore; statim & exercitus in fugam, & duces fortius quàm ut fugerent, non inconspicuâ tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat: sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet imperator.* Juba quum sese recepisset in regiam, magnificè epulatus, postero die cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semesî in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: positisque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. Sed acceptâ partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam latus accivit. Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit. Tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis: ille passus dum abscederent, rescidit plagas; sequutâque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic ar-

ma rursus & partes: quantoque Africa supra Theſſali-  
am, tanto Africam ſuperabat Hiſpania. Plurimum  
quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, &  
pro uno duos ſtare Pompeios. Itaque nuſquam atro-  
cius, nec tam ancipiti Marte concurſum eſt. Primum  
in ipſo oſtio Oceani Varus Didiuſque legati conſli-  
xere: ſed acius fuit cum ipſo mari, quàm inter ſe  
navibus bellum. Siquidem velut furorem civium caſti-  
garet Oceanus, utranque claſſem naufragio cecidit.  
Quinam ille horror, quum eodem tempore fluctus,  
procellæ, viri, naves, armamenta conſrigerent? adde  
ſitûs ipſius formidinem: vergentia in unum, hinc  
Hiſpaniæ, indè Mauritaniæ littora; mare & inteſtinum,  
& externum; imminentesque Herculis ſpeculas;  
quum omnia undique ſimul prælio & tempeſtate ſæ-  
virent. Mox circa obſidiones urbium utrinque diſ-  
curſum eſt: quæ miſeræ inter hos atque illos duces  
ſocietatis Romanæ poenas dabant. Omnium poſtre-  
ma certaminum Munda. Hic non pro cæterâ felicita-  
te, ſed anceps, & diu triſte prælium: ut planè vide-  
retur neſcio quid deliberare fortuna. Sanè & ipſe  
ante aciem mœſtior non ex more Cæſar; ſive reſpe-  
ctu fragilitatis humanæ; ſive nimiam proſperorum  
ſuſpectam habens continuationem: vel eadem timens,  
poſtquam idem eſſe cœperat quod Pompeius. Sed  
in ipſo prælio, quod nemo unquam meminerat, quum  
diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in  
medio ardore pugnantium ſubito ingens inter utroſ-  
que ſilentium, quaſi conveniſſet. Hic omnium ſen-  
ſus erat. Noviffimè illud inuſitatum Cæſaris oculis  
nefas, poſt quatuordecim annos probata veteranorum  
manus gradu retro dedit. Quod etſi nondum fuge-  
rat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute re-  
ſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti, pri-  
mam in aciem procurrit. Ibi preſare fugientes, con-  
firmare, per totum denique agmen oculis, manibus,  
clamore volitare. Dicitur in illâ perturbatione & de  
extremis agitâſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiſſe,

quasi occupare manu mortem vellet; nisi cohortes  
 hostium quinque per transversam aciem astæ, quas  
 Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ  
 speciem præbuisent. Hoc laus & ipse credidit, aut dux  
 callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugien-  
 tem invehens, simul & suorum erexit animos, & ho-  
 stes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortius  
 sequi; Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere  
 cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabies-  
 que victoribus, sic æstimari potest. Hæc à prælio pro-  
 fugi quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsideri  
 statim victos imperasset, ex congestis cadaveribus ag-  
 ger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se  
 tenebantur. Foedum etiam inter barbaros! Sed vide-  
 licet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnaum  
 prælio profugum, crure saucio deserta & avia peten-  
 tem, Cenonius apud Lauronem oppidum consequutus,  
 pugnantem (adeò nondum desperabat) interfecit.  
 Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; al-  
 liisque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in pa-  
 triam victor invehitur. <sup>†</sup>Primum de Galliâ triumphum  
 transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro ca-  
 ptivus Oceanus. Altera laurus Egyptia: tunc in fer-  
 culis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ar-  
 dens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto.  
 Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostende-  
 bat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsos, & Munda  
 nusquam, & quanto maiora erant, de quibus non  
 triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua  
 pax incruenta: pensatumque clementiâ bellum. Ne-  
 mo casus imperio præter Afranium (satís ignoverat  
 semel) & Faustum Syllam. Didicerat generos timere:  
 filiâque Pompeii cum patruelibus ex Syllâ: hæc po-  
 steris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes  
 unum in principem congesti honores: circa templa  
 imagines, in theatro distincta radiis corona; sugge-  
 stus in curiâ; fastigium in domo: mensis in cælo.  
 Ad hoc pater ipse patriæ perpetuusque dictator: no-

+ matricem  
 hunc locum  
 eredo; et  
 illam ex  
 auro quod  
 puto: falsum  
 enim est. v. d.  
 Vill. Pat. II.  
 56.



vissimè, dubium, an ipso volente, oblata pro Rostris ab Antonio consule regni insignia. Quæ omnia velut insulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia; gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius dilatio donata est: sed Brutus & Cassius, aliique patricii consenserunt in eadem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die; nee perlitare centum victimis potuerat. Venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. Ibi in curuli sedentem eum senatus invasit: tribusque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

CAP. III. *Cæsar Augustus.*

**P**opulus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, redisse in statum pristinae libertatis videbatur: & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar heredem reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit; si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentia, fax & turbo sequentis sæculi, superfuisset Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidarum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia; dum Antonius variis ingenio, aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatrae desciscit in regem; nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientiâ suâ atque solertiâ, perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus: quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius praesidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabellâ consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortunâ, variis

& multiplex civitatis motus fuit : quôdque in annuâ cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significant ; sic cum Romanâ dominationis, id est humani generis conversione, penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.

C A P. IV. *Bellum Mutinense.*

**P**rima civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret, ipse, plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hereditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret ; denique ad opprimendum juvenem, palam arma moliri ; & jam parato exercitu in Cisalpinâ Galliâ resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat : Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet ?) consulem aggreditur. Obsidio Mutinæ liberat Brutum : Antonium exiit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit : nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

C A P. V. *Bellum Perusinum.*

**A**lterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliàs Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus,

intrà Perusiæ muros redegit, compulitque ad extrema deditionis, turpi & nihil non expertà fame.

CAP. VI. *Triumviratus.*

**Q**UUM solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem? Diversa omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui se hostem judicassent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consulant. Nullo bono more Triumviratus invaditur; oppressâque armis Republicâ, redit Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum centum quadraginta senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat? quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem proscrisperit? Romæ capita cætorum proponere in Rostris jam usitatum erat: verum sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur, nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

CAP. VII. *Bellum Cassii & Bruti.*

**B**RUTUS & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidere. Igitur cæde perfectâ, quum veteranos Cæsar, nec immerito, timerent, statim è

curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus; sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages Reipublicæ immineret, displicuit ultio cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniam, concesserunt. Sic vindicta Cæsaris dilata potius quàm oppressa est. Igitur ordinatâ magis ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros reipublicâ, relicto ad Urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, harenam infederant. Sed nec tum imminetia cladis destinata signa latuere. Nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obuius Æthiops nimis apertè ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quadam imago se obtulit: & quæ esset interrogata; *Tuus*, inquit, *malus genius*. Hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præfagio in Cæsaris castris omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, quod Cæsaris medicus somnio admonitus est, ut *Cæsar castris excederet, quibus capi imminet*: ut factum est. Acie namque commissâ, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quamvis duces non essent præsentés, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent; stare tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur: primum aded anceps fuit & par utrinque discrimen, ut exitus proelii docuit. Capta sunt hinc Cæsaris castra, indè Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna quàm virtus! & quàm verum est, quod moriens efflavit, non *in re, sed in verbo tantum, esse virtutem*! Victoriâ illi proelio error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere

arbitr  
pitu,  
sum  
renun  
proxi  
Cassi  
conf  
conv  
fodie  
non  
si h  
man  
que  
rent

S  
alte  
qui  
din  
fed  
xen  
mo  
est  
fi  
fig  
fu  
ho  
vi  
N  
de  
se  
n  
&

arbitratus, evadit in tumultum. Indè pulvere & strepitu, etiam nocte vicinâ, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardius renunciaret; transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret (ita enim par superesse bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarumque animarum, iudicio suo, scelere alieno, uterentur.

C A P. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

**S**ublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispaniâ occiderat, alter fugâ evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armâisset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare infederat, ô quàm diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat. Tantâ mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentâisset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Asiâque velis petiit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque respectans, & tamen non timens ne periret.



CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

**Q**UAMVIS in Cassio & Bruto partes sustulisset; in Pompeio totum partium nomen abolisset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit. Parthi clade Crassianâ altius animos exerant; civilesque populi Romani discordias lati atceperant: itaque ut prima adfuit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno; qui missus à Cassio Brutoque (quis furor scelerum!) sollicitaverat hostes in auxilium; & illi Pacoro duce, regio juvene, dissipant Antoniana præsidia. Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetravit. Denique ablata Syriâ, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincen-  
tibus; nisi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipsûmque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Viginti amplius millium fuit; nec sine consilio ducis: qui simulato metu ad eum passus est hostem castris succedere, donec absumpso jactus spatio, adimeret usum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ desciverant capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde pensavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

**E**XPERTIS invicem Parthis atque Romanis, quum Crassus atque Pacorus utrinque virium mutuarum documenta fecissent; pari rursus reverentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed (immensa vanitas hominis!) dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratem sub  
imagi-

imaginibus suis legi concupiscit; neque causâ, nec  
 consilio, ac ne imaginariâ quidem belli indictione,  
 quasi hoc quoque ex arte ducis esset, obrepere; re-  
 lictâ repente Syriâ in Parthos impetum facit. Gens  
 præter armorum fiduciam callida, simulat trepidati-  
 onem, & in campos fugam: hic statim quasi victor  
 sequebatur: quum subito nec magna hostium manus,  
 ex improvise, & jam in fessos viâ, sub vespere, velut  
 nimbus erupit: & missis undique sagittis duas legi-  
 ones operuerunt. Nihil acciderat in comparisonem  
 cladis, quæ in posterum diem imminabat, nisi inter-  
 venisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassianâ  
 Parthico habitu castris adequitat, & salute Latinè da-  
 tâ, quum fidem ipso fecisset, quid immineret, edo-  
 cuit; jam *assuturum cum omnibus copiis regem: irent*  
*retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non*  
*desore.* atque ita sequuta est minor vis hostium quàm  
 imminabat. Adfuit tamen; deletæque reliquæ copiar  
 forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quâ-  
 dam sorte, quasi docti, procubuissent in genua mi-  
 lites, & elatis super capita scutis, castrorum speciem  
 præbuisent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Ro-  
 mani quum se rursus extulissent, ad eò res miraculo  
 fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem; *ite, & bene*  
*valete, Romani; meritò vos victores fama gentium loqui-*  
*tur, qui Parthorum tela fugistis.* Non minor ex aquâ  
 postea, quàm ab hostibus clades. Infesta primùm sit  
 regio. Tum quibusdam Salmacidis fluvius infestior;  
 novissimèque jam ab invalidis & avidè hauriebatur:  
 quum noxiæ etiam dulces fuere. Mox & ardores per  
 Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque  
 cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix ter-  
 tiâ parte de sedecim legionibus reliquâ; quum argen-  
 tum ejus passim dolabris concideretur; & subinde in-  
 ter moras mortem à gladiatore suo efflagitasset egre-  
 gius imperator; tandem perfugit in Syriam. Ibi incre-  
 dibili quâdam mentis vecordia ferocior aliquanto  
 factus est; quasi vicisset qui evaserat.

CAP. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatrá.*

**F**Uror Antonii quatenus per ambitum non interiret, luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatrá, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi faciliior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud, ut mente, ita animo quoque, & cultu desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut reginâ rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, & Ambracii sinûs cornua, infestâ classe succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves: ducentæ non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sinè gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exirio fuit. Cæsar's naves à triremibus in senos non ampliùs ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexusque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ullâ re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facta, toto mari ferebatur; Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurumque in ripam assidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aureâ puppe, veloque purpureo, se in altum

ex Horat.  
habitu

dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis  
 Cæsar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga; nec  
 munita præfidiis utraque Ægypti cornua, Paratonium  
 atque Pelusium, profuere. Propè manu tenebantur.  
 Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes  
 Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra. Nam  
 pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa  
 de vitâ quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat.  
 Quod ubi desperavit à principe, servarique se trium-  
 pho vidit, incautiorem nata custodiam, in Mausole-  
 um se (sepulchra regum sic vocant) recipit. Ibi maxi-  
 mos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus  
 solio, juxta suum se collocavit Antonium: admo-  
 tiisque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno  
 soluta.

C A P. XII. *Bella adversus gentes externas.*

**H**IC finis armorum civilium. Reliqua adversus ex-  
 teras gentes: quæ, districto circa mala sua im-  
 perio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe  
 pax: necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ gen-  
 tium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo re-  
 siliebant. Ad Septemtrionem conversa ferme plaga  
 ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ,  
 Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani.  
 Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bel-  
 lum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis  
 populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per pri-  
 vignum suum Claudium Drusum perpacavit. Quæ  
 fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres  
 ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos af-  
 flictos humo in ora militum adversa miserunt. Illy-  
 rii quoque sub Alpibus agunt, imasque valles earum,  
 ad quædam quasi claustra, custodiunt, abruptis torren-  
 tibus impliciti. In hos expeditionem ipse sumpsit; fi-  
 eri que pontes imperavit. Hic se & aquis & hoste  
 turbantibus, cunctanti ad ascensum militi securum de  
 manu rapuit: & in viâ primus, tunc agmine sequuto,

quum Illyricus multitudine pontem succidisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium percecidit. Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histróque vallabantur. Populati proximos, intra ripas se recipiebant. In hos domandos Vibium misit: cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata; sed capta sunt, & in profluentes data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque sub sylvas agunt: indè in latrocinia promptissimi. Hos jam quidem Marcius incensâ urbe Delminio quasi detruncaverat: postea Afinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat, (hic secundus orator) sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidissima, studiosâ diligentia acquirat; ut illud in usus suos fervare videatur. Mysi quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos, inquit, estis?* Responsum invicem: *Romani, gentium domini.* Et illi, *Ita, inquit, si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepere votum, ut *casorum extis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim. nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satîs barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitaram motu corporis flammam, velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum maximè populus desciverat. Ille barbarus & signis militari- bus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsâ captivitate rabiem ostendere: quippe quum catenas moribus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. Daci montibus inhærent; Cotifonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, &



vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summtota, atque dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satîs fuit. Nihil præter nives, rarâsque sylvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putâisset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rheno, quâsisse bellum; in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit Usipetes: indè Tenêtheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Indè validissimas nationes, Cheruscos, Suecôsque & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut sacramento sumserant bellum, aded certâ victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione diviserint. Cherusci equos; Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant; sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsôsque prædâ divisit, & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum, præsidia atque custodias ubique disposuit; per Mosam flumen; per Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit. Bonnam & Gesoniam cum pontibus junxit, classibûsque firmavit. Invisum atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germaniâ pax erat, ut mutati homines, alia terra, cælum ipsum mitius molliûsque solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod nunquam aliâs, senatus cognomen ex provinciâ dedit. Sed dis-

74- **f**acilius est provincias **ob**tinere, quàm facere: viribus  
 parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium,  
 Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant:  
 morésque nostros magis quàm arma sub imperatore  
 Drufo suspiciebant: postquam verò ille defunctus,  
 Vari Quintilii libidinem ac superbiam, haud secus  
 quàm sævitiâ odisse cœperunt. Ausus ille agere con-  
 ventum, & in castris jus dicebat, quasi violentiam bar-  
 barorum & lictoris virgis, & præconis voce posset  
 inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine oblitos en-  
 ses, inertésque mœrerent equos, ut primum togas, &  
 sœviora armis jura viderunt, duce Arminio arma cor-  
 ripiunt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia,  
 ut ne prædictâ quidem, & proditâ per Segestem, u-  
 num principum, conjuratione commoveretur. Itaque  
 improvidum, & nihil tale metuentem improvisò ad-  
 orti, quum ille (ô securitas) ad tribunal citaret;  
 undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones op-  
 primuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannen-  
 sem diem Paullus, & fato est & animo sequutus.  
 Nihil illâ cæde per paludes, pèrque sylvas cruentius:  
 nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipuè  
 tamen in castrarum patronos. Aliis oculos, aliis ma-  
 nus amputabant: unius os sutum, recisâ priùs lin-  
 guâ, quam in manu tenens barbarus, *tandem*, inquit,  
*vipera, sibilare desiste*. Ipsius quoque consulis corpus,  
 quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Sig-  
 na & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam  
 signifer priùs quàm in manus hostium veniret, evul-  
 sit; mersâque intrâ báltei sui latebras gerens, in  
 cruentâ palude sic laruit. Hâc clade factum, ut im-  
 perium, quod in littore Oceani non steterat, in ripâ  
 Rheni fluminis staret. Hæc ad Septemtrionem. Sub  
 Meridiano tumultuatum magis, quàm bellatum est.  
 Musulanos atque Gatulos accolâs Syrtium, Cossio  
 duce compescuit: unde illi *Gatulici* nomen. Latius  
 victoria patet. Marmaridas atque Garamantas Curi-  
 nio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marma-*

richs, sed modestior in æstimandâ victoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syriâ Caius ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulatâ proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, strictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Cæterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyrâ, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata ferè omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, & aktior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæosque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, sed sumpta est. Ipse venit Sagefiam; castra posuit: indè partito exercitu totam in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum, quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infestâ classe ipsa quoque terga hostium caderentur. Primùm adversus Cantabros sub moenibus Belgicæ proeliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vinnium montem, quem maria priùs Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magnâ vi repugnat. Captum tamen postremò fuit. Medullæ montis obsidio (quem perpetuâ quindecim millium

folsâ comprehensum cinxit undique simul adeunte Romano) postquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur, præcepere mortem: seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus astrinxit: hos sub coronâ jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant. Nec temere sumptus, ut barbaris, imperus: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutuâ clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus; nisi Trigæcini prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias fusi exercitûs validissima civitas Lancia excepit: ubi adèò certatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægre dux impetraverit veniam, *ut victoria Romana stans potius esset, quàm incensa monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, minisque & chrysocolle, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri solum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nôsse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque, dun-

taxat intrâ Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intrâ Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam & Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantésque sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo ferebatur. Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassianâ ultro signa retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pæcio. Ausûsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe conditâ anno, Janum Geminum claudere bis ante se clusum; sub Numâ rege, & victâ primùm Carthagine. Hinc conversus ad pacem, primum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, *Romulus* vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen *Augusti*; ut scilicet jam tum dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

~~XXXX~~  
*latebatur*  
*Crassiana*









# I N D E X

R E R U M maximè memorabilium.

Prior numerus caput, posterior paginam denotat.



Lba Latio caput

1, 3. dirut

3, 5.

Alliam ad flu-  
men cum Gal-  
lis prœlium

13, 13.

Allobroges domiti ab Ænobar-  
bo & Fabio Maximo 2, 52.

Alpina corpora nivibus similia  
4, 28.

Ancus Marcius 4, 6.

Annibal in Italiam venit 6, 26  
cum Scipione in Africâ di-  
micat 6, 35.

Antiochi regis Syriæ ignavia  
& luxuria 8, 37.

Antium. Spolia de eo parta  
11, 11.

Antonii vecordia in expeditione  
Creticâ 7, 61. Parthicâ 10,  
97. in amore Cleopatæ 11,  
98.

Apollo Cumanus sudat 8, 37.

Appii decemviri in Virgini  
am insolentia 24, 22.

Appius Claudius auspiciorum  
contemptor 2, 26.

Appuleii Saturnii seditio 16,  
69.

Asylum Romuli 1, 3.

Athenio Cilix servorum exer-  
citum in Sicilia constat 19,  
73.

Attalus rex Pergamenorum  
Romanis res suas testamento  
relinquit 20, 49.

Astius Navius augur 5, 6.

B.

Baleares piratæ, optimi fun-  
ditores 8, 61.

Britanniam Cæsar adit 10, 64.

Brutus liberos suos securi per-  
cussit 9, 9. Aruntem Tar-  
quinium occidit 10, 10.

Brutus & Cassius Cæsaris in-  
terfectores contra Octavianum  
& Antonium dimicantes,  
vincuntur, mortemque sibi  
inferunt 7, 93. &c. Brutus  
malus Genius 16.

C.

Cæsar Julius, quæ gessit in  
Galliâ & Britannia 10,

62. &c. cum Pompeio pug-  
nat 1, 81. Brundisium summo

cum periculo navigat 2, 85.

Ægyptiorum manibus vix

elabatur 2, 87. Pharnacem

vicit antequam vidit 16. Mun-

dæ proelio ancipiti de morte

occupandâ cogitat 2, 90. e-

jus honores & cædes 2, 90, 91.

Cæsar Octavius 3, 91. Anto-

num exiit castris 4, 92. in-

trâ Perusie muros redigit

5, 93. Cassium & Brutum

devincit 7, 94. Augustus ap-

pellatus 12, 105.

Camillus ex urbe Gallos pellit

13, 14. exulat 22, 21.

Campania, pulcherrima Italiae  
plaga

F 5

# I N D E X.

plaga 16, 15.  
 Cannæ quadraginta millia Romanorum caesa 6, 30.  
 Capua Annibali Cannæ 6, 31.  
 Carthago à suis incolis incensa, per continuos decem & septem dies arsit 15, 43.  
 Cætor & Pollux præliis interesse creduntur 10, 11, 12, 41, 3, 54.  
 Cæsius. vid. Brutus.  
 Catilinarium bellum 1, 80.  
 Cato Uticæ morte n sibi acci- vit 2, 88.  
 Caudines apud furculas clades Romanorum 16, 16.  
 Ciceronis caput in rostris 6, 93.  
 Cilices piratæ à Pompeio sub- jugati 6, 59.  
 Cimbri, Theutoni, Tigurini à Mario oppressi 3, 52.  
 Cimbricæ feminæ bellatrices 3, 54.  
 Ciminus saltus 17, 17.  
 Cleopatra J. Cæsarem habet patronum 2, 87. Antonium amatum 11, 98. Augustum frustra sollicitat 11, 9). ad- motis ad venas serpentibus extinguitur 11, 99.  
 Clælia per Tiberim equitat 10, 10.  
 Consules instituti 8, 9.  
 Corinthus incensa, inde às Co- rinthium 16, 44.  
 Coriolanus, matris lacrymis exarmatus 22, 21.  
 Corvinus quare sic dictus 13, 14.  
 Crassus cum exercitu perit in Parthiâ 11, 65. ditissimus cum fuit, auctiores opes vo- luit 2, 82.  
 Cyprus implevit ærarium Ro- manorum 9, 62.

## D.

**D**ecius consul se devovet 14, 15. itidem alter 17, 7.  
 Drusus Livii seditio 17, 70.

Duillius consul Punicam clas- sem profigat 2, 24.

## E.

**E**unus Syrus servile bellum in Sicilia concitat 19, 72.

## F.

**F**abii trecenti apud Creme- ram cæsi 12, 11.

Fabius Maximus contra Sam- nites pugnat 17, 17. ille cunctator 6, 32.

Faliscorum ludimagister remis- sus 12, 11.

Fontes veneno inficit Aquil- lius 20, 4).

## G.

**G**alli Senones, quales ho- mines 13, 12. Romani invadunt 13, 13. Gallorum Insubrium impetus 4, 28.

Germanici Cæsaris res gestæ in Germaniâ 12, 101.

Gracchorum Tiberii & Caii seditiones 14, 15, 68.

## H.

**H**ierosolymam Pompeius intrat 5, 58.

Hispaniæ variæ partes à Ro- manis subactæ 17, 45.

Horatii cum Curiatis certa- men 3, 5.

Horatius Cocles Tiberim trans- natat armatus 10, 9.

## I.

**I**anus primò clausus 2, 4. secundò 3, 27. tertio 12, 105.  
 Juba & Petreius se mutuo jugulant 2, 88.

Jugurtha post Annibalem Ro- manis terrori 1, 50. à Me- tello, Mario, & Syllâ domi- tus, à Boccho traditus 1, 51.

Jupiter Feretrius 1, 3. 12, 12.  
 4, 28. Stator 1, 4.

## I.

# I N D E X.

## L.

**L**epidi consulatu bellum civile 23, 79. divitiarum cupido 6, 93.  
 Lucii & Caii, Cæsaris nepotum, fata 12, 103.  
 Lucretiæ stuprum 7, 8.  
 Lucullus Mithridatis copias terrâ marique cædit 5, 57.

## M.

**M**acedonia accedit Romanis 7, 35.  
 Manlius Capitolium defendit 13, 13. inde dejectus 26, 23.  
 Marius dux adversus Jugurtham 1, 51. adversus Cimbro &c. 3, 53. cum Syllâ bellum civile gerit 21, 75. &c.  
 Massilia J. Cæsari portas claudit 2, 83.  
 Matrimonia plebeiorum cum patriciis agitata 25, 22.  
 Menenius Agrippa plebem dissidentem revocat 23, 21.  
 Metellus adversus Jugurtham missus 1, 51. Cretas reprimat 7, 61. inde Creticus *ib.*  
 Metellus Balearicus 8, 61.  
 Metius Fufetius equis distractus 3, 5.  
 Mithridates edicto Romanæ civitatis Asiaticos interfici jubet 5, 56.  
 Mucius Scævola Porcenam aggredditur 10, 10.  
 Mundæ prælium 2, 89.

## N.

**N**umæ Pompilii acta 2, 4.  
 Numantiæ excidium 18, 46.

## O.

**O**ctavius Cæsar ulciscitur patrem, & summam rerum obtinet 3, 91. &c. Augustus appellatus 12, 105.  
 Janum claudit *ib.*

## P.

**P**ales templum possit 20, 20.  
 Parthi Crassum cum exercitu cædunt 11, 65. ipsi à Ventidio cæsi 9, 56. Antonium contra sœdus dimicantem fugant 10, 97. signa clade Crassianâ rapta Romanam ultro reiecerunt 12, 105.  
 Perseus Macedo à Romanis victus & triumphatus 12, 40.  
 Pharsalâ pugna 2, 88. 7, 94.  
 Philippiciis campis Cæsar & Pompeius signa conferunt 2, 85.  
 Pompeius Magnus Mithridatem regno exuit 5, 56. Piratas Cifcas coercet 6, 59. decertat cum Cæsare 2, 81. &c. in Ægypto trucidatus 2, 86.  
 Pompeius Sextus perditâ classe profugit 8, 95.  
 Porcena Tarquinius Romanam reducit 10, 9.  
 Pseudophilippus Macedo, veronome Andriceus 14, 41.  
 Pyrrhi cum Romanis certamina 18, 18. de virtute eorum sententia 18, 19.

## Q.

**Q**uintilii Vari libido, superbia, securitas, quibus tres legiones in Germaniâ perfundat 12, 102.  
 Quinctius, dictator ab aratro 11, 11.  
 Quirinus, in cælo Romulus 1, 4.

## R.

**R**egilli ad lacus dimicatur cum Latinis 10, 11.  
 Regulus in Africam progressus, Poenos urget 2, 25. tandem clade affectus & captus 2, 26.  
 Regum Romanorum diversa ingenia 8, 8.

Remus

# INDEX.

Remus occisus 1, 3.

Romani populi atates, *proarm.*

2. de orbe victoriæ ducen-  
tis annis 1, 23. primum na-  
vale bellum 2, 24. post Can-  
nensem cladem virtus 6, 31,  
32, 33.

Romuli historia 1, 2.

## S.

Sabinarum raptus 1, 3.

Saguntus deleta 6, 29.

Salandicus Celtiberorum dux  
17, 46.

Samnites, qualis gens 16, 16.

Scelerata porta, unde sic di-  
cta 12, 11.

Scipionem in manus hostium  
venturum filius eripit 6, 30.  
idem qui postea Africanus  
ib. & 6, 33.

Seditiones militum plebisque  
in duces 22, 21.

Senatus à Romulo institutus 1, 4.

Serpens apud Bragadam Re-  
gulum vexat 2, 26.

Sertorianum bellum 22, 78.

Servile bellum 19, 72.

Servius Tullius 6, 6.

Sociale bellum 18, 71.

Spartacus Thrax gladiator bel-  
lum movet 20, 73.

Spolia opima. *vid.* Jupiter  
Feretrius.

Sylla Mithridatem reprimat 5,  
56. cum Mario bellum ci-  
vile movet 21, 75.

Syracusæ Romanis cedunt 6, 32.

Syria Romanis cedit 8, 37.

## T.

Tanaquil, Servii Tullii  
uxor 6, 6.

Tarentus, Lucaniæ caput 18,  
17.

Tarpeia prodit portas Sabinis  
1, 3.

Tarquinius Priscus 4, 6.

Tarquinius Superbus 7, 7.

Telluri deæ ædes promissa  
19, 20.

Thalam, gravem armis thesau-  
rôque Jugurthæ arcem, di-  
ripit Metellus 1, 51.

Theutoni ac Tigurini domiti  
3, 52.

Thracum immanis sævitia 4,  
55.

Ticinus, Trebia, Trasimenus  
lacus, Romanorum cladibus  
celebres 6, 30.

Torquatus, unde 13, 14. filium  
suum contra imperium pug-  
nantem occidit 14, 15.

Tribunatus institutus 23, 21.

Tullus Hostilius 3, 5.

## U.

Uentidius Parthos clade af-  
ficit 9, 96.

Viriatius Lusitanus suos erigit  
17, 46.

## X.

Xanthippus Lacedæmonius  
Romanos bello superat  
2, 26.

## Z.

Zamam Numidiæ arcem  
frustra obsidet Metellus  
2, 51.







# LUCIUS AMPELIUS

## MACRINO SUO SAL.



O LENTI tibi omnia nôsse scrip-  
tū hunc Librum memorialem, ut nôris,  
quid sit mundus, quid elementa, quid  
orbis terrarum ferat, vel quid genus  
humanum peregerit.

### *De Mûdô.*

**M**Undus, est universitas rerum, in quo omnia sunt,  
& extra quem nihil, qui Græcè dicitur *κόσμος*. Elementa mundi iv. Ignis, quo est cœ-  
lum. Aqua, ex quâ mare oceanum. Aër, ex quo  
venti & tempestates. Terra, quam, propter formam  
ejus, orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt  
quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœ-  
lum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Ant-  
arcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles  
sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio, quæ cata-  
cecaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim  
ardoris: Brumalem & Solstitialem, sub quibus ha-  
bitatur; sunt enim temperatissimi; per quos obliquus  
circulus vadit; cum xii signis, in quibus Sol annum  
conficit cursum.

*De duodecim Signis.*

**S**igna sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cum aqua inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eisque fanum magnificum fecit ad eum locum, ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figurâ Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidoniâ adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in sideribus eum dignatus est immortalis memoriâ. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronunciare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicunt Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu cum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quàm ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit: Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leô, Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argivâ diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, ejus clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Vir-

go, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululari ad Erigonem redit, quem ut mœstum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venerunt ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magnâ lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutius, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove petit, quòd suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus est, cujus stella, cum exoritur, continuas tempestates facit. Canis, Canicula. Libra, quam græci Zygon appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus astimantur, ideòque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus. Scorpius, qui dicitur ad perniciem Orionis in insulâ Chio in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, visâ Dianâ, stuprare eam voluit. Illa Scorpionem subjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter sidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutritius Musarum, quæ Musæ semper dilexerunt eum, quòd plausu & lusu sagittarum eas avocarer. Alii Chironem dicunt, quòd justus & pius, doctus, hospitalis fuerit. Ab eo Æsculapius medicinam, Achilles citharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python speluncas incolens in monte Tauri, Egyptum profectus est ad bellum, Pan se in capræ figuram convertit. Igitur dii immortales postquam Pythonem dignâ poenâ affecerunt, Pana astrorum me-

*De Sideribus.*  
 moriâ decoraverunt. Aquarius, qui putatur esse Gæ-  
 nymedes, dicitur Deucalion Thessalus, qui maximo  
 cataclysmo cum uxore Pyrrhâ solus evasit, & hic pie-  
 tatis causâ inter sidera locatus est. Pisces, ideo pis-  
 ces quia bello Gigantum Venus perturbata in piscem  
 se transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio  
 ovum piscis in orâ fluminis columba adsedisse dies  
 plurimòs, & exclusisse deam benignam, & misericor-  
 dem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoria  
 causâ pisces inter sidera locati.

*De Sideribus.*

**P**Ræter duodecim signa, potentissima sidera in cœlo  
 Septentriones duo, major & minor, qui nun-  
 quam merguntur; ideóque navium cursus regunt,  
 quorum alter Cynosura dicitur. Bootes, idem Ar-  
 cturus. Orion, qui magnitudine suâ dimidiam cœli  
 obtinet partem. Pleiades, quæ Latinè Virgilii di-  
 cuntur. Hyades, quæ à nobis Suculæ dicuntur, qua-  
 rum ortus & occasus à nautis & ab agricolis obser-  
 vantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solstitio est.  
 Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus,  
 Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à  
 Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, qui ad ar-  
 bitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata  
 moderantur. Item adverso cursu contra cœlum fe-  
 runtur.

*Quibus partibus sedeant XII signa duodecim  
 ventorum.*

**A**Ries, in Africum. Taurus, in Circium. Gemi-  
 ni, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem.  
 Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argestem. Libra, in  
 Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in  
 Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. A-  
 quarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

*De*

*De Ventis.*

**V**enti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales, ceteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apuliæ promontorio fiat. Leuconotus Noto, cum serenior fiat. Caurus Aquiloni, cum vehementior Gallias perfiat. Item Etesia, qui statis diebus flant per æstatem.

*De Orbe Terrarum.*

**O**rbis terrarum qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidémque nomina. Asia, quæ est inter Tanain & Nilum. Libya, quæ est inter Nilum & Gaditanum sinum. Europa, quæ est inter fretum & Tanain. In Asiâ clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannoni, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libyâ gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythiâ; Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syriâ. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Atticâ. Taygetes, in Lacedæmoniâ; & Citheron Eleon, in Bœotiâ. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Manalus, in Arcadiâ. Appenninus, in Italiâ. Eryx, in Siciliâ. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam &



*rest aliq.*  
 Spaniam. Atlas in Africâ. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in Indiâ. Araxes, in Armeniâ. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythiâ. Strimon & Hebrus, in Thraciâ. Sperchios, in Thessaliâ. Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydiâ. Cydnus, in Ciliciâ. Orontes, in Syriâ. Simois & Xanthus, in Phrygiâ. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadiâ. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsiâ. Eridanus & Tiberinus, in Italiâ. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Galliâ. Iberus & Bætis, in Spaniâ. Bagra, in Numidiâ. Triton, in Getuliâ. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthiâ. Rhenus, in Germaniâ. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad septentrionem Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; ceterum celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteræ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœphades tres. In Syrtibus Cercina, & Mœnynx, & Gyrha.

*De marium ambitu.*

**M**Are, quo cingimur, universum vocatur Oceanus. Hoc quatuor regionibus inrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciiis totius generis humani peragitur. Hoc

intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fufum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Ægæum, quæ Achaïam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo penè insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythiis infunditur. Helleponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

*Miracula Mundi.*

**M**iracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamantiâ mille passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, & de terrâ exit flamma. In sylvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix exit & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperâsse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons:

unde se Sappho deiecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sityone in Achaiâ, in foro ædes Apollinis est. In eâ sunt posita Agamemnonis clypeus & machæta, Ulyssis chlamys & thoracium, Teucris sagittæ & arcus, Adrausti, arca quam deposuit, in quâ quid sit ignoratur; sed & olla ærea in quâ Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium, remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proci parasiti palla pendet, quam si quis halitu afflaverit, tota patet. Penelopæ tela. Ibi de terrâ oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balnearum costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laidos, Bæotiæ lacus sacer; ubi Amphiaræus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus oppositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè tangas aut fricueris, lac demittit; ex alterâ autem parte similiter si fricueris, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achilles & Patrocli vultus, & flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum maximum pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ, sinistrâ postes marmorei monolithi longi cubitis xx, quâ super templum ascensu sunt cxi millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hederâ, cujus capita foras iv.

*Antiqua  
f. manu*

arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xl, cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cœlo, nec, cum pluit, aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare, ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cœlo, quam neque ventus extinguunt, nec pluvia aspergit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columnâ pendet cavea ferrea rotunda, in quâ conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balanæ, quasi lapides quadrati. Marmesiæ apud Sipilum columnæ sunt iv, inter has columnas est victoria ferrea, pendens finè aliquo vinculo in aëre ludens. sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædes Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icarî stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis alatum super columnâ marmoreâ cum quadrigâ. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babylonîæ quem Memnon ædificavit lapide cotto, id, est calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agartus oppidum: ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestia terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

*Quot fuere Joves, vel alii in loco Dii Deaque.*

**J**oves fuere tres. Primus in Arcadiâ Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadiâ, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis, & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque; Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zeminthus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaethon nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii iv. Primus Coeli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maix, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni filius; qui Ægyptiis literas & numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius Jovis filius ex Latonâ. Quartus Sileni filius in Arcadiâ. Quintus Ammonis filius in Libyâ natus. Dianæ iiii. Prima Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Laï filius. Tertius Aristeti & Alcippei filius. Veneres iv. Prima Hædeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit, unde Cupido natus esse dicitur. Quarta Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima Vulcani filia; unde Athenarum est civitas. Secunda Nili filia, quam Ægyptii colunt.



colunt. Tertia Jovis filia, quæ in fecillis rebus se exercuit. Quarta Solis filia, quadrigas junxit. Quinta Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginittis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove & Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini; cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Florâ, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabiroy, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno & Semelâ, dicunt. Quintus Nili & Hefionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Helles dicunt. Quartus Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcmenâ, qui Atlanta docuit.

*De Imperiis.*

Imperia ab ineunte ævi memoriâ fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses: post hos inde Macedones: sic deinde Romani.

*Reges Assyriorum.*

Ninus Rex; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redègit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posterì primùm Asiæ regnaverunt; per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parum prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perduto regno, ne in potestatem hostium veniret, cum

exoleris suis venenum bibit, & igni subiecto cum regia suâ conflagravit.

*Reges Medorum.*

**A**Rfaces, primus Rex, qui everfas Assyriorum opes luxuriâ Sardanapali transtulit, eosque iustissimè rexit. Astyages, vir fortis & iustus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

*Reges Persarum.*

**C**YRUS rex fortissimus, qui maiore parte Asiæ subactâ, Europam quoque inrupisset, ni à Tomyre Scytharum reginâ victus oppressusque esset. Cambyfes, filius erat Cyri; qui, cum lxx millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magnâ parte militum per famem amissâ, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, irâ deorum ex equo præcep super gladium suum ruit, extinctusque est. Darius rex unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Constatulato Hellesponto, & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quàm ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

*Duces & Reges Lacedæmoniorum.*

**E**URYSTENES & PROCLES gemini, qui genus ab Heraclidis deducetes primis, parte alternâ regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, con-

certaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, terti-<sup>Tyridem</sup>  
 usque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab  
 Atheniensibus per ludibrium missus, pœnateas vota, Pœnateas  
 militum animos concitavit, ut tam diuturnum pro-  
 lium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Persico  
 bello, qui cum trecentis Lacedæmoniiis apud Ther-  
 mopylas totam vim Persici belli morte suâ ac suorum  
 obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium  
 præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Aso-  
 pum Bœotia flumen debellavit: mox prodicionis à  
 rege suspectus idem Mardonius, ideoque accusatus, in  
 asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est.  
 Leander dux, qui dominantem toto mari classem At-  
 ticam apud Ægeos primus oppressit, & victis Athe-  
 niensibus xxx tyrannos imposuit. Xanthippus, vir  
 Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico pri-  
 mus Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit.  
 Agesilaus, cujus inventum est, in hostili, quàm in  
 suâ terrâ, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastatâ  
 eâ, cum jam Regi immineret, revocatus Athenienses  
 apud Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit,  
 quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec  
 voluit Corinthum delegare, cum posset.

*Clarissimi Reges & duces Atheniensium.*

**C**ecrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex  
 suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem  
 fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens  
 fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleu-  
 sinæ constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, fili-  
 abus virginibus ministris, Triptolemo frugum præfe-  
 cto; qui fame laborantem Graciam circumlato fru-  
 mento restituit. Pandion rex, qui filias suas Pro-  
 cnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut bar-  
 baras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Ægei  
 filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, e-  
 jus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus  
 rex, qui pro salute & victoriâ patriæ, secundum ora-

culum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversus principes populari causâ tyrannidem invalit, eamque iustissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebei, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes factâ conjuratione oppresserunt, idèoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Dare & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicaos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, & cum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasylbulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes factâ conjuratione afflixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus; qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari, ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consulere; Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatorîâ arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxos, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quàm abjectis armis enarare. Demetrius Phalereus, vir bonus

existimatus, ideoque ob insignem justitiam statuis-  
ccc est honoratus; quas ei pro libertate posuerunt  
in facie publicâ.

*Reges Macedonum.*

**P**hilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum ob-  
tinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem:  
&, cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli appa-  
ratu in theatro à Pausaniâ est interfectus. Alexan-  
der, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pellâ Ma-  
cedoniæ cum xl millibus militum in Asiam transiit,  
set, Darium regem Persarum primum apud Granicum  
flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela,  
tribus præliis, triginta peditum legionum, equitum  
bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem In-  
dorum, & omnes Asiæ gentes sub potestate suâ red-  
egit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbastran,  
Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vino-  
lentiâ, an veneno, cum tamen prius & Africam per-  
agrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum  
primus omnium navigasset. Philippus, qui post A-  
lexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ  
regnavit, invictus in Græciam cum sævè dominare-  
tur, à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à  
Flaminio in Macedoniâ, Thessaliâ apud Cynocepha-  
lâs, ubi dato obside filio Demetrio regni parte mul-  
tatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cum ma-  
ximis copiis Macedoniis esset, & cum impetum in  
Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simu-  
lacrâ à Marco consule apud Scyriam paludem victus,  
præcipitatis in mare thesauris profugit; mox ab Æ-  
milio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam  
confugit in asylum: unde, datâ fide cum se Paulo  
commisisset, ante currum ejus in triumphum produ-  
ctus, mox liberâ custodiâ in Albano consenuit. Psen-  
dophilippus, vir plebeius & degener, cum ex simili-  
tudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Ma-  
cedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus



comprehensus, sub custodiâ missus est Romam, ubi cum ex custodiâ aufugisset, concitatâ rursus Macedoniâ, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prælio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

*Reges & Duces Romanorum.*

**R**omulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam constituit. Servius Tullus, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

*Clarissimi duces Romanorum.*

**B**rutus, qui pro libertate publicâ liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinius bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deletâ Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter unâ pugnâ Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallósque subegit, Libertinos à tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominiâ pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cum in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fistilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quòd decem pondo argenti possideret:

Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ proelio vicit; idemque docuit, in bello quomodo equites sinè fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem, & in eo Africam, debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hâc Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibalem in Apuliâ relicto, venientem ab Hispaniâ Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cùm Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis præstiturum non fuisse. Paulus, qui cùm Macedoniam vicisset, & Græciam liberasset, & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quàm in remp. faxisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui, Contrebiâ inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, & vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victâ Numidiâ; qui cùm perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quàm jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teutonibusque superatis, à caligâ pervenit usque ad septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Syllâ cùm in exilium profugisset, quàm brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortunâ insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & adificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrahe, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, & magnam partem

Asiæ inter oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post ejus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

*Romani qui in Togâ fuerunt illustres.*

**M**anius Agrippa, qui dissidentem populum senatus conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret, nefas ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias à Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem admoto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium regum peritissimus, & ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non

rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit; & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit; statuâsque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censurâ suâ sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus iudicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quòd cum Catilinâ conjurâssent, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

*Qui pro salute se obtulerunt.*

**H**oratius tergemini, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flammâ contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut planè ccc Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis Manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensâ, se aliòsque senes diis Manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginensium maluit pati, quàm ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ, posceretur. Spurius Postumius; qui à Pontio Tellefino Samnitum duce sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Caius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Paladium extulit, & oculos amisit.

*Qui spolia opima retulerunt.*

**R**omulus de Acrone Ceninensium rege. Cossus Cornelius de Larre Tolumnie Vejentium rege. Claudius Marcellus de Virodromaro rege Gallorum.

*Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.*

**M**anius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui à Gallo provocatus cum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Interetiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

*Qui pro Romanis gentes superaverunt.*

**S**cipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

*Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.*

**S**cipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

*Secessiones plebis.*

**S**ecessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cum in montem plebs armata secessit. Secunda propter impotentiam Decemvirum, cum interfectâ filiâ suâ Virginii Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effectisque ut abdicato-



magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis panirentur. Tertia propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

*Seditiones.*

**S**editiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica factâ manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Callacio focero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. & Glaucix Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Capionis, cum ille Senatus equestrem ordinem adideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo suâ interceptus.

*Qui adversus patriam nefaria iniere consilia.*

**C**oriolanus, ob asperiores annonas in exilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentariâ largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecuniâ conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cum in eadem Senatûs, in incendium urbis, dixepti-

onem ararii conjurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apuliâ debellatus est.

*Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.*

**P**opulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campaniâ ad vicissimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisse, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militatis disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispaniâ vicit, & everfione Sagunti, rupto foedere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucaniâ, Marcellum in Campaniâ superavit.

*Status Populi Romani quas commutationes habuerit.*

**P**opulus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditonibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & Reip. constituendæ causâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, rursus ad consules rediit; donec, exortis bellis civilibus inter Casarem & Pompeium, & oppressâ per vim libertate, sub unius Caesaris potestatem redacta sunt omnia, Ex eo perpetua Caesarum dictatura dominatur.

*Initium Regni Mithridatis.*

**C**yrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysem & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden in folio sedentem, capite cœlum pulsare per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Æthiopiâ, rebus perfractis, cum in Ægyptum venisset, incolâsque ejus loci latantes advertisset; ratus illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodémque istu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femem suam vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, quâcum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cum ille sopitus esset, utrûm aures testas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret, cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit. Illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

*Reges Parthorum.*

**S**eleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicanor est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces; formâ & virtute præcipuus, cujus posterî Arsacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Syllâ imperatore fecit. Orodes; qui foedus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funestâ clade delevit. Pacorus; qui filium ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

*Reges Cappadocia & Armenia.*

**T**igranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Cons. & Scipione Æmiliano, Bellus, rex Armeniæ; qui cùm impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, Rex qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium Siciliæ regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic cùm convitia mala audiret, ait, Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

*Reges Asia & Pergami.*

**E**umenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prosperâ fortunâ usus, adeo tamen terribilis, ut vivente eò nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit.

Nam testamento suo Populum Romanum hæredem fecit.

*Reges Ponti & Bithynia.*

**P**Harnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsaliâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, & cum à rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani; in cujus amicitia primâ ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

*Reges Alexandria.*

**P**ost mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandria Egyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydacras objecto clypeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus; qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter; qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui, seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubesceret, & postea civili bello Pontino interfectus est.

*Duces & Reges Carthaginensium.*

**H**Anno, & Mago; qui Punico bello Cornelium Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginensium redegit: relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus



copiis ab Hispaniâ veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

*Reges Numidia.*

**S**Yphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnóque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regnó donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

*Reges Mauritania.*

**J**uba Rex; qui Cúrionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cum se in regiam recepisset, post magnificam coenam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

*Qui adversus Pop. Rom. arma sumpserunt.*

**T**atius, Rex Sabinorum; qui occupatâ arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinorum pacem cum Romulo fixit. Mettius Sufferius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, à Fidenaribus destitutus, & jussu Tulli Hostilii ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porfenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, proptérque Tarquinius. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitutus est.

*Bella civilia quor.*

**C**ivilia bella quatuor mota sunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisse. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliata. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli spe-

eies magis, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Caterùm utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm secundùm mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus à se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu iudicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modò ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem: adversus Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversus Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

*Quot genera bellorum.*

**B**ellorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversus fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant, sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

*Ordo belli Mariani.*

**I**nexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cùm profugisset, ac primùm Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione.

datâ, Marius redit, & se cum Cinnâ adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus savissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruriâ ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit: & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villâ publicâ trucidavit. Qui diffugerant, in tabulâ proscripsit, jure permissio ut interficerentur.

*Ordo Belli inter Cæsarem & Pompeium.*

**C**æsar, & Pompeius, & Crassus, initâ societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus; Quintus Lutatius Catulus.

*De bello Macedonico.*

**P**opulus Romanus cum Macedonibus bellum tetegit. Sub Flaminiō Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falsò nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

*De variis Cladibus Populi Romani.*

**E**trusco bello; cum Porfenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello; cum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleti, urbe incensâ, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cum Pyrrhus ad vicissimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello; cum Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello;

cùm Spartacus, Crixus & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cùm ad incendendam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompeio Consule, opprimuntur.

*De tribus Punicis bellis.*

**P**Opulus Romanus cum Carthaginienſibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motûs prætendebatur duplex. Altera, quòd Carthaginienſes Tarentinis adfuissent. Altera, quòd Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Caterum, revera præmium fuit Siciliæ & Sardiniae possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius & Regulus in ipsâ Africâ profligaverunt: Duilius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, merſis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissimum fuit. Causa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flamini exercitu. Quarta apud Cannas, deleſis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fugâ Varronis. Postea verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator; qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pæne ictus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispaniâ Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, exceperit, & ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quàm operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginiſ Scipio Æmilianus consummavit; unâ cum Tigrane cum incensâ Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quòd

contra foederis pactionem Carthaginienses reparassent classes, & arma finitimis intulissent.

*Usque Imperium Trajani qui victi sunt, & per quos, cctv.*

**P**ER Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Persen in Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numuntiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummius Achaicum, & Corinthum, & Achaos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marius Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Seythis, Dacis, quod eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

*De Comitibus.*

**C**omitia dicuntur à comitatu & frequentia, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratum vel sacerdotum causa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæ Curia, hæ tribus, hæ centuriata dicuntur; quia hæ per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

*De*



*De populi Romani distributionibus.*

**A**Ntiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Ticiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullo rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab iteratione census, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

*De Rebus-publicis.*

**R**erum-publicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatûs; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & penès Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.



Errata hæc graviora, & quæ alia deprehendet,  
lector benevolus condonabit.

*Pag. 6. lin. 21. lege Tarquinius p. 11. l. 13. egregiâ p. 13. l. 16.  
sacra p. 16. l. 6. armatam: p. 33. l. 38. ipsos p. 41. l. 12. prae-  
tore p. 46. l. 30. milibus p. 49. l. 3. tum p. 59. l. 33. Sic ille  
p. 62. l. 3. recepta p. 65. l. 3. fame p. 69. l. 34. cum p. 76. l. 3.  
preferretur. p. 80. l. 12. familiæ?*

**Q**UOD quidem ad Lucium Ampelium spectat, Lectorum iterum monitum velim me Editionis Elzevirianæ, quam religiosè secutus sum, fide unicâ nixum, maluisse plurima, quorum neque sensum assequor, nec Syntaxin intelligo, intacta relinquere, quàm propriâ, aut quod eodém recidit, nullâ authoritate immutare.



Libri excusi pro J. TONSON ad In-  
signe vocatum *Shakespear's-Head* in  
vico vulgò dicto *The Strand*; & J.  
WATTS in *Bow-Street Covent-*  
*Garden*.

- I.  ΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ Α-  
ΠΑΝΤΑ. Novum Testamentum.  
Græcè.
- II. Q. Horatii Opera.
- III. Catulli, Tibulli, & Propertii Opera.
- IV. Publii Terentii Carthaginiensis Afri Comœdiæ Sex.
- V. Titi Lucretii Cari de Rerum Naturâ Libri Sex.
- VI. Phædri Aug. Liberti Fabularum Æsopiarum Libri  
Quinque; item Fabulæ quædam ex MS. veteri à  
Marquardo Gudio descriptæ; cum Indice Vocum &  
Locutionum. Appendicis loco adjiciuntur Fabulæ  
Græcæ quædam & Latina ex variis Authoribus col-  
lectæ; quas claudit Avieni Æsopicarum Fabularum  
Liber Unicus.
- VII. Cornelius Nepos.
- VIII. Lucius Annæus Florus. Cui subjungitur Lucii  
Ampelii Liber Memorialis.
- IX. Caii Sallustii Crispi quæ extant.
- X. Velleii Paterculi Historiæ Romanæ quæ supersunt.
- XI. Justinii Historiarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV.
- XII. Conciones & Orationes ex Historicis Latinis  
excerptæ.
- NB. Sub prelo nunc sudant, propediem vulganda,  
P. Virgillii Maronis Opera, 1 Vol.  
P. Ovidii Nasonis Opera, 3 Vol.
- Qui restant de hujusmodi Authoribus Latinis, modico  
sequentur intervallo.*



III  
VI  
.7.  
17.  
I  
I  
A.  
I  
I  
IV  
I  
IX  
IX  
IX  
IX  
II